



İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**Oğuz Atay'ın Eserlerinde Yeterlilik Kategorisi Üzerine
Semantik-Pragmatik Bir Analiz**

Yüksek Lisans Tezi

Belgin Koç

Ocak 2025



İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**Oğuz Atay'ın Eserlerinde Yeterlilik Kategorisi Üzerine
Semantik-Pragmatik Bir Analiz**

Yüksek Lisans Tezi

Belgin Koç

Danışman

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Ocak 2025

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Belgin Koç tarafından hazırlanan "Oğuz Atay'ın Eserlerinde Yeterlilik Kategorisi Üzerine Semantik-Pragmatik Bir Analiz" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Dr. Öğr. Üye. Abidin Karasu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur Gürsu

İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/01/2025

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Belgin Koç

ÖZET

Oğuz Atay'ın Eserlerinde Yeterlilik Kategorisi Üzerine Semantik-Pragmatik Bir Analiz

Koç, Belgin

Yüksek Lisan Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Ocak, 2025

Yeterlilik kategorisine semantik-pragmatik bir yaklaşımla farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle, literatür taraması sonrasında elde edilen verilerle semantik, pragmatik, kip ve kiplik kavramları ele alınmış, yeterlilik ekleri, etimolojik ve morfolojik olarak değerlendirilmiş, yeterlilik kategorisinin kiplik özellikleri üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar hakkında bilgi verilerek kuramsal çerçeve belirlenmiştir. Daha sonra, Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' ve 'Korkuyu Beklerken' adlı eserlerinden seçilen örneklerle, yeterlilik kategorisi semantik olarak sınıflandırılmış, bu sınıflandırma içerisindeki örneklerin bağlama göre değişen anlamları ele alınmış ve ardından bu eserlerde yeterlilik anlamlarını ifade eden farklı yapılar aynı eserler üzerinden örneklendirilmiştir. Son olarak da yeterlilik yapılarının Türkçe ve İngilizce ifadelerini karşılaştırmak amacıyla, Oğuz Atay'ın *The Disconnected* adıyla İngilizceye çevrilen 'Tutunamayanlar' adlı eserinden seçilen örnekler değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Türkçede yeterlilik kategorisinin, bağlama göre birçok farklı anlamı kapsayabildiğini ortaya koymayı amaçlamakta ve bu anlamları sınıflandırmayı hedeflemektedir. Çalışmada, gramer kitaplarındaki şablonlar yerine deskriptif bakış açısıyla, yaşayan dildeki kullanımlar tasvir edilerek tanımlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca

diller arası benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmek üzere çalışmanın kapsamına giren İngilizce modal yapılar örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Semantik, pragmatik, kip, kiplik, yeterlilik

ABSTRACT

A Semantic-Pragmatic Analysis Upon Modal Verbs In Oğuz Atay's Works

Koç, Belgin

Masters Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Consultant: Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

January, 2025

In this study that aims to bring a different focus on modal verb category by using semantic-pragmatic approach, firstly; semantic, pragmatic, modal and modality terms were discussed through the data obtained after the literature review, modal verbs were evaluated etymologically and morphologically, and by giving information about local and foreign studies made on modality characteristic of the verbs, the theoretical framework was defined. Next, with the selected examples from Oğuz Atay's works "Tutunamayanlar" and "Korkuyu Beklerken", modal verbs categorized semantically, these categories discussed for their changeable meanings depending on the context and then different structures in the these works that states competence meaning are exemplified. And lastly, to compare Turkish and English expressions of modal verbs, examples chosen from Oğuz Atay's work "Tutunamayanlar" which translated as "Disconnected" in English, were evaluated.

This study's aim is to present that Turkish modal verbs can cover many different meanings depending on context and categorize these meanings. Instead of templates from grammar books, usages from spoken language via descriptive perspective are depicted to be defined. Also, to draw attention to the differences and similarities between the languages, English modal verbs that are included in the scope of this study are exemplified.

Key Words: Semantic, pragmatic, modal, modality, competence

ÖN SÖZ

Öncelikle, engin bilgi ve tecrübeleriyle Türkçeye dair yeni bakış açıları edinmemi sağlayan, çalışmamın planlanmasında, yürütülmesinde ve tamamlanmasında sabırla destek veren, yönlendirmeleriyle çalışmayı bilimsel temeller ışığında şekillendiren saygıdeğer hocam, Sayın Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte bana destek olan aileme, kızlarıma, kedilerime ve tüm sevdiklerime teşekkürlerimle...

Belgin KOÇ

İstanbul, Ocak 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
AMAÇ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	5
PROBLEM	5
YÖNTEM	6
OĞUZ ATAY VE DERLEM METİNLERİ ÜZERİNE	6
1. YETERLİLİK KATEGORİSİ İNCELEMESİNDE FAYDALANILAN KAVRAMSAL ÖĞELER VE KURAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1 SEMANTİK VE PRAGMATİK	9
1.2 KİP VE KİPLİK	10
2. YETERLİLİK KATEGORİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR İNCELEMESİ	14
2.1. YETERLİLİK KATEGORİSİNE ETİMOLOJİK VE MORFOLOJİK BAKIŞ	14
2.2 YETERLİLİK KATEGORİSİNİN KİPLİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	17
3. OĞUZ ATAY'IN 'TUTUNAMAYANLAR' VE 'KORKUYU BEKLERKEN' ESERLERİNDE YETERLİLİK KATEGORİSİ İLE İLGİLİ TESPİTLER.....	19
3.1 SEMANTİK KATEGORİLER.....	19

3.1.1 Muktedir Olmak Kategorisi ve Pragmatik Alt Anlamları	21
3.1.2 İhtimal ve İmkân Kategorisi ve Pragmatik Alt Anlamlar	28
3.1.3 Pragmatik Alt Anlamları ile İzin, Rica ve Teklif Kategorisi	35
3.2 YETERLİLİK VE OLUMSUZLUK	40
3.2.1 Bir Engel Nedeniyle Gerçekleşememe, Olamama ya da Yapamama İhtimali	41
3.2.2 Gerçekleşmeme, Olmama ya da Yapmama İhtimali	42
3.3 YETERLİLİĞİN KİP DIŞI İFADESİ	44
4. OĞUZ ATAY'IN 'TUTUNAMAYANLAR' ADLI ESERİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİNDEKİ MODAL YARDIMCI FİİLLERİN YETERLİLİK KATEGORİSİ BAĞLAMINDA MUKAYESELİ İNCELEMESİ.....	48
4.1 İNGİLİZCEDE MODAL YARDIMCI FİİLLER	48
4.2 TÜRKÇE-İNGİLİZCE KARŞILAŞTIRMALI BAKIŞ	50
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	68

KISALTMALAR

akt.	:	Aktaran
bkz.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
D.	:	The Disconnected (Atay, O. 2017. (Çev. S.Seydi).Olrıc Press)
ed.	:	Editör
haz.	:	Hazırlayan
K.	:	Korkuyu Beklerken (Atay, O. 2023. İletişim Yayınları.)
s.	:	Sayfa numarası
T.	:	Tutunamayanlar (Atay, O. 2018. İletişim Yayınları.)

GİRİŞ

Kipler, konuşmacının tutumunu, bir olayın ya da durumun gerekliliğini, olasılığını, arzu edilirliliğini ve hatta izni ifade eden geniş bir anlam yelpazesini kapsar. Konuşmacıların yalnızca gerçekleri değil aynı zamanda öznel görüşlerini, hedeflerini ve değerlendirmelerini de ifade etmelerine olanak tanıyarak dili zenginleştirir. İletişimin karmaşıklıklarını şekillendirmede kritik öneme sahiptir ve konuşmacıların ifadelerini aydınlatır. Kipler subjektif ifadelerdir ve yorumlanmaya açıktırlar. Konuşmacıların ifadeleri bazen açıkça anlaşılır, bazen ise konuşmacının tonlama ve vurgularının yanında, dinleyicinin bağlama hâkim olması sonucu yaptığı çıkarımlarla yorumlanır.

Türkiye Türkçesinde *-Abil-* yapısıyla işaretlenen yeterlilik kipinin semantik ve pragmatik açıdan, yani sözlüksel ve bağlamsal anlama dayalı bakış açısıyla incelendiğinde oldukça geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Burada, öncelikle Türkiye Türkçesinde yeterlilik kategorisinin bağlama göre değişen anlamları tartışılacak, sonra İngilizce örneğinde aynı ifadelerin nasıl temsil edildiği tespit edilerek diller arasındaki farklılıklara ve benzerliklere dikkat çekilecektir.

Türkiye Türkçesinde *-Abil-* yapısı olumlu yeterlilik kategorisinde, bağlama göre ‘yeteneğe sahip olmak, gücü yetmek, başarmak, bilgiye sahip olmak, olasılık, tavsiye, hayret, izin ve rica’ gibi anlamlar taşıyabilir.

- 1) ‘Bu eşyaları taşıyabilirim.’
- 2) ‘İngilizce konuşabilir.’
- 3) ‘Nihayet bisiklete binebileceğim.’
- 4) ‘Ayşe resim yapabilir mi?’

Yukarıdaki örnekler değerlendirildiğinde;

1. Cümle, eşyaları kaldırabilecek fiziksel güce sahip olduğunu ifade eden bir kişiye ait olabileceği gibi, bağlama göre iletişim kurduğu kişinin onayı olması durumunda taşıma işine aday olduğunu ifade eden bir kişiye de ait olabilir. ‘İsterseniz bu eşyaları taşıyabilirim.’

2. Cümle, bir kişinin İngilizce konuşma becerisine sahip olduğunu söylemenin yanında, başka bir bağlamda, örneğin bir toplantıda sunum yapacak kişinin İngilizce konuşma ihtimalinin olduğunu ve bu duruma hazırlıklı olunması gerektiğini ifade etmek için de kullanılabilir.

3. Cümle, bir kişinin yeni bir bisiklet almak ya da bisiklete binmek için uygun yerde bulunmak sayesinde bisiklete binme isteğini gerçekleştirebileceğini gösterebildiği gibi, bu kişinin bisiklete binmeyi yeni öğrendiğini ve bu yeterliliği yeni kazandığını ifade etmenin bir yolu da olabilir.

4. Cümle, Ayşe adına başka birinden, örneğin öğretmeninden izin alan bir kişiye ait olabilir. Bunun yanında, Ayşe'nin resim yapma yeteneğine sahip olup olmadığını sorgulamak için de aynı yapı kullanılır. Ayrıca, bağlama göre, Ayşe'nin çok güzel resimler yaptığını söyleyen birine karşı, hayret ve şaşkınlık ifadesi göstermek için sorulan bir soru olması da mümkündür.

-*AmA*- yapısı ise negatif yeterlilik anlamı vererek bağlama göre, 'gücü yetmemek, başaramamak, bilgiye sahip olmamak, izin vermemek, ihtimal olmaması, ricayı reddetmek, yasak, hayret' gibi anlamlar taşıyabilir (Güven, M., 2001).

1) 'Bu yazıyı okuyamam.'

2) 'Buraya giremezsiniz.'

3) 'Buraya girilemez.'

Yukarıdaki örnekler bağlama göre değerlendirildiğinde;

1. Cümleyi söyleyen kişi, yazıyı okuma yeterliliğinin olmadığını söylüyor olabilir. Okuma-yazma bilmiyor ya da yazının yazıldığı dili bilmiyordur. Farklı bir bağlamda, okuması istenen yazıyı okumaya izni olmadığını da ifade ediyor olabilir.

2. Cümlesi, kişinin girmek için izni olmadığını gösterirken;

3. Cümlede kullanılan edilgen negatif yeterlilik yapısı girmenin tamamen yasak olduğunu ifade eder.

Bunun yanında, *-AmA-* ve *-Abil-* formlarının birleşmesiyle oluşan *-AmAyAbil-*, bir olayın ya da durumun gerçekleşmeme ihtimaline neden olabilecek bir engel olduğunu gösterir. Bu yapıda *-Abil-* formu olasılık anlamını korumaktadır.

‘Akşam yemeğe gelemeyebilir’ cümlesi, kişinin kendi kararına bağlı olmayan bir engel çıkabileceğini ve bu nedenle gelme eylemini gerçekleştirememe ihtimali bulunduğunu ifade etmek için kullanılır. Örneğin, ailesinden izin alamayacaktır ya da akşama kadar bitirmesi gereken işleri bitiremeyecektir.

Yine *-mA-* olumsuzluk eki üzerine gelen *-Abil-* yapısı ile oluşan *-mAyAbil*, bir olayın ya da durumun gerçekleşmeme ihtimalini ifade eder. Bu ifadede gerçekleşmeme durumu kişinin kendi kararına da bağlı olabilir. Bu yapıda da *-Abil-* formu olasılık anlamını korumaktadır.

‘Akşam yemeğe gelmeyebilirim’ cümlesi, kişinin gelmeme olasılığını ifade eder. Kişi gelip gelmemeye henüz karar vermemiştir ya da emin değildir.

Farklı dillerde bu ifadelerin nasıl temsil edildiğini anlamak, bağlama göre değişen anlamları ve görüşleri dinleyiciye aktarmanın çeşitliliğini görmemizi sağlayabilir. Bu nedenle çalışmamızda İngilizce örneği ele alınmıştır. Türkçede *-Abil-* formuyla ifade ettiğimiz anlamlar, İngilizcede *can, could, may, might, will, be able to, be capable of, be allowed to, be permitted to* gibi farklı yapılar ile karşılanmaktadır.

- 1) *I can swim.* (Yüzebilirim.)
- 2) *I might swim.* (Yüzebilirim.)
- 3) *May I swim?* (Yüzebilir miyim?)

Yukarıdaki örnekler değerlendirildiğinde;

1. cümle muktedir olmak,
2. cümle ihtimal ifadesi taşıırken,
3. cümle izin anlamı ifade etmektedir.

Türkçede aynı ekle gösterdiğimiz bu farklı ifadelerin, İngilizcede farklı yapılarla karşılanması, Türkçede tonlama, vurgu ve bağlamın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Dinleyici aynı yapı ile oluşturulmuş cümleleri bağlamdan çıkarımlar

yaparak yorumlamalıdır. Bu bağlamı algılayabilmek de dilin ait olduğu kültüre ve o dilin kendine has düşünme ve anlatım yollarına hâkim olmakla mümkündür. Doğan Aksan, Wilhelm von Humboldt'un, her dilin kendine has anlama ve düşünme yolları olduğunu ve her dilde özel bir dünya görüşü olduğunu savunduğunu belirtmiştir (von Humboldt,1907, akt. Aksan,1977). Bu düşünme yolları ve dünya görüşü dinleyicinin bağlamı ve ifadeyi yorumlayarak anlamlandırmasını sağlar.

Araştırmanın ilk bölümünde, literatür taraması sonrasında elde edilen verilerle semantik, pragmatik, kip ve kiplik kavramları ele alınacaktır. İkinci bölümde yeterlilik ekleri, etimolojik ve morfolojik olarak değerlendirilecek, yeterlilik kategorisinin kiplik özellikleri üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar hakkında bilgi verilerek kuramsal çerçeve belirlenecektir. Üçüncü bölümde, Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' ve 'Korkuyu Beklerken' adlı eserlerinden seçilen örnekler temel alınarak, yeterlilik ile meydana gelen yapıların semantik sınıflandırması yapılacak, ardından bu sınıflandırmaların bağlama göre değişen anlamları değerlendirilecek, daha sonra da bu eserlerde yeterlilik anlamlarını ifade eden farklı yapılar aynı eserler üzerinden örneklendirilecektir. Dördüncü bölümde, yeterlilik yapılarının Türkçe ve İngilizce ifadelerini karşılaştırmak amacıyla, Oğuz Atay'ın *The Disconnected* adıyla İngilizceye çevrilen 'Tutunamayanlar' adlı eserinden seçilen örnekler ele alınacak ve son bölümde tespit edilen tüm bulgular değerlendirilecektir.

AMAÇ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, Türkçede yeterlilik kategorisinin, bağlama göre birçok farklı anlamı kapsayabildiğini ortaya koymayı amaçlamakta ve bu anlamları sınıflandırmayı hedeflemektedir. Çalışmada, yukarıda bahsi geçen edilgen negatif yapıların yasak anlamını ve olumsuzluk eki üzerine gelen *-Abil-* yapısının olasılık anlamını koruması haricinde, diğer eklerle bağlama göre farklı anlamlar edinilebildiği görüşüyle yola çıkılarak gramer yapıları yerine bağlama odaklanılacak, toplanan veriler semantik olarak kategorize edilirken bağlama göre değişen alt anlamlar da analiz edilecektir. Ayrıca diller arası benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmek üzere çalışmanın kapsamına giren İngilizce modal yapılar örneklendirilecektir.

Çalışmanın örneklemini, Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' adlı romanı ve 'Korkuyu Beklerken' adı altında bir araya getirilen hikayeleri oluşturmaktadır. Yeterlilik eklerinin kategorizasyonu için bu iki eserden alınan örnekler incelenecektir. Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' Adlı Eserinin İngilizce Çevirisindeki Modal Yardımcı Fiillerin Yeterlilik Kategorisi Bağlamında Mukayeseli İncelemesi adlı bölümde ise Oğuz Atay'ın *The Disconnected* adıyla İngilizceye çevrilen 'Tutunamayanlar' adlı eserinden seçilen örnekler değerlendirilecektir. Oğuz Atay'ın sekiz hikayesinin bir araya getiren 'Korkuyu Beklerken'in İngilizce çevirisi *Waiting for the Fear*, çalışmanın hazırlandığı dönemde henüz yayımlanmadığı için karşılaştırmalı değerlendirme örneklerine dahil edilememiştir.

PROBLEM

Yeterlilik yapıları fiilin üzerine gelerek anlamı değiştirir ve üzerine mutlaka en az bir görünüş, zaman ya da kip eki alır. Son dönemde yapılan çalışmalarda, farklı anlamların yeterlilik kategorisinin üzerine aldığı eklerin sonucu olarak oluştuğu görüşünün benimsendiği dikkat çekmektedir. Yeterlilik kategorisinin bazı kalıplaşmış kullanımları için doğru olan bu yaklaşım, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi aynı gramer yapılarının bağlama göre farklı anlamlar taşınması durumunda geçersiz olmaktadır. Bunun yanında, Palmer'ın (2001) sınıflandırmalarının Türkiye Türkçesine uyarlama çalışmalarının yaygın olduğu da literatür taramasında tespit edilmiştir.

Yapılan bu çalışmalarda, uyarlamada sorunlarla karşılaştığı, aynı dil ailesinden olmayan pek çok dilde olabileceği gibi Türkçede de kategorizasyonun farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bu farklılaşmada sadece gramer yapılarının değil, kültürel farklılıkların da rol oynayabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Diğer kip kategorilerinde olduğu gibi yeterlilik kategorisinde de anlam çeşitliliği üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Dilbilimi açısından gelişmeye açık olan bu konudaki çalışmaların artması, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında da faydalı olacaktır. Bu çalışma, alanda konunun farklı bir bakış açısıyla ele alınması yönünden önemlidir; geliştirilerek yeterlilik kategorisinde ve genişletilerek diğer kip kategorileri üzerinde yeni bir semantik-pragmatik odak noktası oluşturabilir.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmakta ve çalışmanın örneklemini, Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı romanı ve Korkuyu Beklerken adı altında bir araya getirilen hikayeleri oluşturmaktadır. Örnekler derlem incelemesi veri toplama yöntemi ile belirlenmiştir. Oğuz Atay'ın eserlerinde yer alan tüm olumlu ve olumsuz yeterlilik formu örnekleri, tek başına anlam taşıdığı durumlarda cümle olarak, bağlama göre değişen anlamlarda birkaç cümlelik bölümler halinde tespit edilmiştir. Bu örnekler daha sonra anlamlara göre kategorize edilmiş ve en son olarak da aynı anlamda kullanılan örneklerden anlamı en iyi temsil edenler seçilerek çalışmaya eklenmiştir.

OĞUZ ATAY VE DERLEM METİNLERİ ÜZERİNE

1934 yılında Kastamonu'da doğan Oğuz Atay, babasının milletvekili olması nedeniyle gençlik yıllarını Ankara'da geçirir. 'Tutunamayanlar' romanında pek çok kez betimlediği Ankara, o yılların resmi bürokrat şehri olarak Atay'ın toplumsal bakışını etkilemiştir. Ankara ve İstanbul'da yaptığı yedek subaylığı sonrasında Pazar Postası dergisinde çalışır. İTÜ İnşaat Fakültesinden mezun olan Atay, 1957-1962 yılları arasında mühendis olarak devlet kurumlarında görev yapar. 1960 yılında Yıldız Teknik Üniversitesinde başlayan akademisyenliği hastalandığı tarih olan Aralık 1976'ya kadar devam eder (Emre, 2025).

Memuriyet hayatının yanında edebiyatla da oldukça ilgili olan Atay'ın bu ilgisi 1960'lı yılların sonuna kadar iyi bir okuyucu olarak devam eder. Bu dönemde gazete, tiyatro ve edebiyat camiasından pek çok önemli kişi ile tanışma fırsatı bulur.

Halit Refiğ (1987, alıntılayan: Emre, 2025) bir röportajında, Atay'ın önceleri Dostoyevski ve Kemal Tahir ağırlıklı olmak üzere klasik kültüre çok yakın olduğunu, daha sonraları Kafka, Joyce, Woolf, Hesse ve Musil gibi yazarlara ilgisinin arttığını, kendi romanını yazma isteğinin ise bu tür edebiyatla tanışmasından sonra ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Yazarın, 1970 TRT roman başarı ödülünü kazanan 'Tutunamayanlar' romanı, yayınevlerinin ısrarlı retleri nedeniyle ancak 1972 yılında basıldıktan sonra, 1973 yılında 'Tehlikeli Oyunlar' tamamlanır. Pek çok yönden ilk romanını aşan niteliklere sahip olmasına rağmen bu eser ilki kadar ilgi görmez. Bu sıralarda yazarın üzerinde çalıştığı 'Günlük'ü ise ancak ölümünden sonra 1987 yılında yayımlanacaktır. 1975 yılında yazarın TÜBİTAK'ın siparişi üzerine kaleme aldığı, üniversiteden hocası da olan Mustafa İnan'ı konu alan 'Bir Bilim Adamının Romanı' adlı eseri basılır. Aynı yıl kaleme aldığı ve sahnelenmesini istediği 'Oyunlarla Yaşayanlar' adlı tiyatro oyunu ölümünden önce sahnelenemez ve ancak 1985 yılında basılır. Yine 1975 yılında Atay'ın yedi hikayesi 'Korkuyu Beklerken' adıyla yayımlanır. Bu eserin ölümünden sonra yayınlanan 2. baskısında, yazarın ölümünden kısa bir süre önce yazdığı 'Demiryolu Hikayecileri-Bir Rüya' adlı hikayesi de sekizinci olarak yer alır. 1976'nın Aralık ayında beynindeki tümör nedeniyle hastaneye yatan Atay, Aralık 1977'de hayatını kaybeder. Hastalık döneminde yazmaya başladığı ve tamamlanamayan 'Eylembilim' adlı romanı da 1998 yılında kitap olarak yayımlanır (Emre, 2025).

1970-1977 yılları arasında yedi yılda yedi eser ortaya koyan Atay, her ne kadar TRT roman başarı ödülü kazanmış olsa da sağlığında okuyuculardan istediği ilgiyi görememiştir. Çünkü yaşadığı ve yazdığı dönemde, Türk edebiyatı yansıtmacı sistemin uzun yıllardan beri süregelen, içeriği biçimden daha önemli gören, kolay anlaşılır etkisinin altındadır ve dönemin okuru da bu türe aşinadır. Atay'ın eserleri bu alışlagelen sistemin tamamen dışında anlaşılması zor biçim ve içerik özellikleri taşımaktadır. 1984 yılına kadar neredeyse unutulmuş yazar, kayıp günlüğünün bulunarak yayımlanmasından sonra edebiyat dünyasının gündemine yerleşmiştir. 1984 yılından

sonra hayatı ve eserleri üzerine en çok çalışılan yazarlardan biri olan Atay'ın, modernizm ekolünün mü, yoksa postmodernizm ekolünün mü temsilcisi olduğu halen tartışılmaktadır (Sazyek, 2025).

Atay'ın eserleri, günümüz okuyucusunun aşına olduğu etkileyici anlatım teknikleri ile yalnızlık, yabancılaşma, anlaşılama ve ötekileşme ana temalarını ele alırken, okuyucunun duygusal bağ kurmasına imkân verir. Eserlerindeki bireyler genellikle toplumsal yapı içinde kalmaya çalışsalar da çabaları sonuç göstermez. Bireylerin bu bunalımlı ruh hallerine rağmen, Atay'ın eserlerinde her zaman ironi vardır (Sazyek, 2025)

Çalışmanın örneklemini oluşturan eserlerden biri olan 'Tutunamayanlar' romanı, arkadaşı (Selim Işık) intihar eden Turgut Özben'in, onun izlerini takip ederek kendisini bulmaya çalışmasını anlatır. İç konuşmalar ve bilinç akışı teknikleriyle güçlü bir psikolojik anlatıma sahiptir.

Örnekleme oluşturan ikinci eser ise 'Korkuyu Beklerken'dir. 'Beyaz Mantolu Adam, Unutulan, Korkuyu Beklerken, Bir Mektup, Ne Evet Ne Hayır, Tahta At, Babama Mektup ve Demiryolu Hikayecileri- Bir Rüya' adlı hikayelerden oluşur. Yine bilinç akışı tekniği ile anlatımı kuvvetlendiren yazarın bu hikayelerinde kullandığı kesitsel anlatım tarzı, hikayelerin başını ve sonunu okuyucuya bırakır.

Örnekleme olarak bu iki eserin seçilme nedeni, anlatım tarzı ve kullanılan tekniklerin çalışmanın kapsamına giren yeterli sayıda örneği sağlayabilmesidir. Bir diğer nedeni ise çok kısa zamanda Türk edebiyatında bir dönemi başlatacak kadar önemli eserler bırakan Oğuz Atay'a saygı duruşudur.

1. YETERLİLİK KATEGORİSİ İNCELEMESİNDE FAYDALANILAN KAVRAMSAL ÖĞELER VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, öncelikle çalışmanın adında da yer alan semantik ve pragmatik kavramlarına değinilecek, daha sonra kip ve kiplik kavramları incelenerek literatürdeki çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Ardından yeterlilik kategorisi üzerine yapılan etimolojik ve morfolojik çalışmalardan bahsedilecek ve literatürde yeterlilik kategorisinin kiplik özellikleri üzerine yapılan çalışmalar ele alınacaktır.

1.1 SEMANTİK VE PRAGMATİK

Semantik (Anlambilim), konuşucu tarafından kelimelerle kodlanan ifadelerin, dinleyici tarafından geleneksel anlam kuralları ve bunların kombinasyonları kullanılarak anlamlandırılması olarak tarif edilebilir. Sussure ve Locke iletişimin temelde bir konuşmacının düşünceleri kelimelere kodlaması ve dinleyicinin kelimeleri tekrar düşüncelere dönüştürmesi meselesi olduğunu varsaymıştır (Korta ve Perry, 2024).

Pragmatik (Edimbilim) ise, kullanılan ifadelerin anlamlandırılmasında, kodlanan anlamın ötesinde çıkarımlar yapan bir tür akıl yürütmedir. Bu akıl yürütme sırasında konuşmacının kimliği, ifadenin nerede ve ne zaman söylendiği, inançlar, konuşmanın odak noktası, kültürel ve sosyal miras gibi bağlamı oluşturan etkenler aktif olarak anlamlandırmayı sağlar. Bu yaklaşım Austin'in (1975) ve Habermas'ın (1979) araştırmalarıyla temellendirilmiştir.

Literatürde, semantik ve pragmatik arasındaki ilişkiler ve sınırlar hakkındaki tartışmalar 1970'lerden günümüze kadar gelmektedir. Bu tartışmaların odağında Grice'in (1975, 1978) bir konuşmacının ifade etmeyi amaçladığı anlamın, söylenen cümlenin gerçek anlamından daha fazla veya farklı olabileceğini iddia ettiği 'Dolaylı Anlamlar Teorisi' (*Theory of Implicatures*) yer almıştır. Felsefe, psikoloji ve bilişim gibi pek çok disiplin semantikle ilgilidir. Modern dilbilim, felsefeden çok etkilendiği için semantik ve pragmatik arasındaki ilişkilere yönelik tartışmaların çoğu dil felsefesi fikirlerini yansıtmaktadır ve net bir disiplinler arası ayırım yoktur. Konuşmacılar, hem bilgi iletmek ve edinmek için hem de eylemleri gerçekleştirmek için çeşitli ifadeler

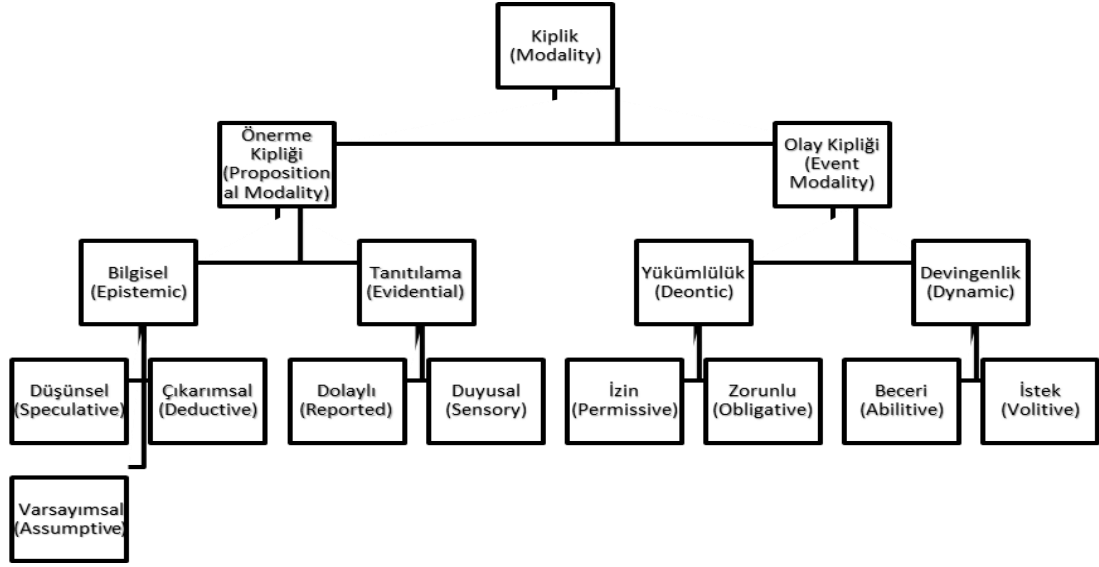
kullanırlar. Bu durumda, cümleler arasındaki bir dizi ilişkiyi açıklamak önemlidir ama yeterli değildir. Cümleler ile dış dünya arasındaki bağlantı, yani bağlam da önemli bir etkendir.

1.2 KİP VE KİPLİK

Kip, yapısal bir öğedir ve kipliğin işaretleyicisidir. Kiplik ise, bu işaretleyici ile belirlenmiş bir işlevi veya anlamı ifade eder. Kip dışında, bu çalışmada söz konusu olan kiplik anlamlarını ifade eden başka formlar da bulunur. ‘Belki, muhtemelen, mümkün, ihtimal var/yok’ veya ‘imkân var/yok’ gibi yapılarla ya da tonlama ile kipliği ifade etmek mümkündür. Kiplik, dilbiliminin en çok incelenen konularından biridir ve çok geniş bir alanı kapsadığı gibi, yapılan çalışmalar da pek çok farklı yaklaşımı içermektedir (Depraetere, 2016).

Semra Baturay Meral (2022), üç farklı yaklaşımın temsilcilerini ele aldığı makalesinde, Palmer (2001), Givon (1995), Papafragou (2000) ve Portner’in (2009) farklı yaklaşımlarını karşılaştırmıştır.

Palmer, (2001) kipliği morfolojik bir çekimle ulaşılan anlam olarak tanımlamış, kipliğin farklı dillerde farklı morfolojik yapılarla ifadesini incelemiş, ‘önerme kipliği’ ve ‘olay kipliği’ olmak üzere iki ana grupta kategorize etmiştir. Bu kategorileri de ayrıca alt gruplara ayırmıştır (bkz. Şekil 1).



Şekil 1

Palmer'ın Kiplik Kategorileri

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Palmer'ın (2001) bu yaklaşımının yanında, aynı yaklaşımı benimseyen Givon (1995) kipliğin semantik ve pragmatik boyutunu bir ölçüde de olsa göz önünde bulundurmaktadır. Kipliği, 'bilgisel tutum' ve 'değerleme tutum' olarak iki kategoride incelerken, kipliğin doğal iletişimsel bağlamdan ayrılamayacağını savunmaktadır.

Kipliğin pragmatik boyutunu inceleyen Papafragou (2000) ise, kipliği 'kök' ve 'bilgisel' olarak iki kategoriye ayırır ve kiplik ifadelerinin dinleyiciye, anlamsal özelliklerinden çok ifadenin dinleyici tarafından yorumlanması sonucunda ulaştığını iddia eder.

Portner'ın (2009) tipolojik yaklaşımında, kipliğin dillerde sentaktik ve morfolojik öğelerle veya kip belirteci olmadan ortaya çıktığını belirtmekte, kipliği 'bilgisel kiplik' (*epistemic*), 'öncelik kipliği' (*priority*) ve 'devingenlik kipliği' (*dynamic*) olmak üzere üç ana kategoriye ayırarak bu kategorilerin anlamsal boyutunu tartışmaktadır.

Türkçe yazında da kiplik konusuyla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkçe üzerine yapılan ilk çalışmaların bazılarında kip ve kiplik kavramlarının iç içe geçtiği dikkat çekmektedir.

Deny (1921; Benzer, 2012; 11), “Biçim birim, bir kelimenin anlamını başka bir biçime koyan her bir dil bilgisi ögesine denir” dipnotunu düşmüştür. Elöve'nin (1941; Benzer, 2012; 11) bu dipnota açıklaması ise, “Biçim birimler yeni yeni kelime kalıpları (kipler = kuyumlar) dökmeye yarayan araçlardır. İster ad ister fiil her çeşit kip bunlarla yapıldığı için bunlara kiplik, kuyumluk denir. Şu hâlde biçim birim ifadesi kipleniş = kuyumlanış, yeni kalıp ve biçimlere dökülüş, kuyumlama sözü demektir” şeklindedir.

Dilaçar (1971; 106) kipin “Fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam” olduğunu söyler. Dilaçar'a (1971; 107) göre, kip zamanla ilgili değildir, sadece ruh durumunu ifade eder. Kipin biçimsel bir sınırı yoktur ve önemli olan bir ruh durumunun herhangi bir anlatım kalıbına girerek belirtilmesidir.

Ergin (1998; 133) kip tanımında, "Kip yahut şekil, fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisidir" demektedir.

Aksan (1980; 103) ise kipi, "Eylemin bildirdiği devinimin, oluşumun, kılınışın konuşan açısından ne tarzda ne yolda yansıtıldığını gösterir. Bir bakıma açıklamada beliren ruh durumu da denilebilir" şeklinde tanımlamıştır.

Demir'e (2007; 437) göre, “Kiplik, dille ifade edilebilen anlamları inceleyen semantik bir alan; kip ise, kipliğin ifadesini sağlayan, biçimsel açıdan gramatikalleşmiş, genellikle fiil çekim paradigmalarıyla ifade bulan morfolojik bir kategoridir. Kipliğin, kiplerden başka, gramatikal statüleri birbirinden farklı, sözlüksel, söz dizimsel, söyleme dayalı veya bürünsel işaretleyicileri de bulunabilir”

Kerimoğlu (2011; 21), Kipliğin çok anlamlı, semantik bir kavram olduğunu vurgulayarak, kiplik kategorisinin farklı işaretleyicilerinin yoruma dayalı bir sisteme sahip olduğunu, anlamın metni üreten ve metin arasında aranması gerektiğini söylemektedir.

Corcu (2003; 20), Türkçede tek bir morfemin birden fazla kiplik anlamı taşıyabildiğini ifade etmektedir. Türkçede kipliğin kip çekim eklerinden, sözcükler ve tonlamadan

yararlanılarak ifade edildiğine dikkat çekerek *-mİş-* örneğini vermekte ve bu morfem aracılığıyla zaman, görünüş ve kiplik kavramlarını ifade ettiğimizi ileri sürmektedir.

Baturay Meral, (2022; 1160) “Birçok araştırmada çeşitli yöntem ve bakış açıları kullanılarak ele alınmış olmasına rağmen kiplik genel olarak konuşmacının tümce ile ifade edilen önermeye ilişkin tutumu veya görüşü olarak tanımlanmaktadır. Hem zaman hem de görünüş ile ilişkilidir. Kiplik, kip ekleri, kip eylemler, kip zarflar, edatlar ve/ya tonlama vasıtasıyla dil içerisinde ifade edilebilmektedir. Ayrıca, dile bağlı olarak tek bir biçim birden fazla kiplik anlamı içerebilmektedir” demektedir.

Julian Rentzsch (2015; 8), Türk dillerinde kiplik konusunu ele aldığı kitabında, semantik olarak son derece farklı kategorileri kapsayan kiplik kavramının tek bir tanımda açıklanamayacağını belirterek, modalite gibi bir dilbilgisi kategorisinin tek doğru bir tanımının olamayacağını savunmaktadır.

Geleneksel yaklaşımda zaman ve kip kavramları birlikte değerlendirilmiş, kip zaman tanımının içinde yer almıştır (Ergin, 1998; Banguoğlu, 1974). Yeni yaklaşımda ise, kip zaman kavramının içinden çıkarak ifadede yer alan ve dinleyicide karşılık bulan her türlü algı olarak karşılık bulmuştur (Demir, 2007; Kerimoğlu, 2011) Bazı çalışmalarda kipliğe morfolojik yaklaşımlar dikkat çekerken, özellikle son dönem çalışmalar kiplik konusunun morfolojiden öte, semantik ve pragmatik bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

2. YETERLİLİK KATEGORİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. YETERLİLİK KATEGORİSİNE ETİMOLOJİK VE MORFOLOJİK BAKIŞ

Literatürde, Türkiye Türkçesinde yeterlilik işaret eden *-Abil-* yapısının, etimolojik süreçte, asıl fiilde yer alan eylemi gerçekleştirebilme yeteneğini ifade eden *u-* fiilinden değişerek bugünkü halini aldığına dair görüş birliği bulunmaktadır. Eski Türkçeden günümüze, Türkçenin değişik kollarında farklı kullanımlar bulunmaktadır.

Marcel Erdal (2004; 258-259), *u-* fiilinin asıl fiilde belirtilen eylemi gerçekleştirebilme yeteneğini ifade ettiğini, erken metinlerde bazen bir sözlük fiili olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Örneğin, “*otsuz suvsuz kalti uyin*”. Buna ek olarak, mümkünse anlamına gelen *u-sar* ve yetenekli kişi anlamına gelen *u-yur* şeklinde iki kalıplaşmış form bulunduğunu da eklemektedir. Ana fiilin son ünlüsü, eski Türkçe'nin tarihinde gelişen bir morfolojik sürecin bir parçası olarak genellikle *-U'*ya dönüşmektedir. Ana fiil ve *u-* erken Uygur döneminde henüz kaynaşmamıştır, çünkü “*ymä*” parçacığı aralarına girebilir; örn. “*ölü ymä umaz biz*”. Bununla birlikte, Sogd alfabesiyle yazılan Uygur metinlerinde yazım birleştirilmiştir. Kutadgu Bilig, ana fiil ve *-u'*yu bir kelime olarak, bir ünlü (*U*) ile birleştirir. Bu birleşme ile örnekler çoğunlukla olumsuz formda ortaya çıkmaktadır. Kaynaşma, en azından Karahanlı Türkçesinden beri bir imkânsızlık formunun oluşturulmasına doğru ilerlemiştir. Ancak olumlu birleşik olasılık formlarının birkaç örneği, Kutadgu Bilig'de de bulunur. Uygur'da *-U uma-* 'nın normal olumlu karşılığı, özellikle birinin bir şeyi yapamadığını değil, sorulan eylemin hiç kimsenin gerçekleştiremeyeceği bir eylem olduğunu belirttiğimizde *-U bol-* 'dur. Erdal'a göre (2004; 259), *gAll u-* ve *gAll bol-* formları da bulunmakla birlikte olumsuz kullanımları daha yaygındır. Ayrıca *gAll bol-*, “*bilgäli bolmadi*” ((bir şeyi) tanımak imkansızdı) ve “*tavrak bargali bolmadi*” (hızlı bir şekilde ilerlemek imkansızdı) örneklerinde olduğu gibi bir şeyin imkansızlığını ifade ediyordu. Divanü Lûgati't-Türk'te bu form yerini *-sa bol-* kullanımına bırakmıştır. Ayrıca Karahanlı Türkçesi ile yazılan Kutadgu Bilig'de, “*bägig kulda adra bilür mü özü*” (Efendi ile hizmetçiyi ayırt

edebilir misin (ölümden sonra?) örneğinde olduğu gibi, batı Oğuzcada kullanılan *-U bil-* formunun da yer aldığı görülmektedir.

Talat Tekin (1967; 120), Göktürkçede *u-* fiilinin arkasına geldiği isim fiili gerçekleştirme yeteneğini, negatif hali yani *uma-* fiilinin ise arkasına geldiği isim fiili gerçekleştirme yeteneğinin olmadığını ifade ettiğini söylemektedir.

Faruk K. Timurtaş (1976; 363), “iktidari fiil” olarak adlandırdığı yeterlilik fiilini birleşik fiillerin tasvirî fiiller kategorisinde değerlendirmiş ve Eski Anadolu Türkçesinde olumlu formunun *bil-* olumsuz formunun *u-* ile yapıldığını, bugünkünden farklı olarak olumsuz formunda *-i*, *-i*, *-a* ve *-e* gerundiumlarının da kullanıldığını öne sürmüştür: “*bulmaz, bilimez, çıkamaz, turamaz, turımaz*” örneklerinde olduğu gibi.

Jean Deny (1921; 341), “... olumsuz eki *-mA-* ile olumsuz yeterlilik *-AmA* eki de fiil tabanlarındaki çoğu ek düzeni içinde aynı yeri almakta ve biri bulunduğu zaman öteki bulunmamaktadır. Bunlardan her biri herhangi bir fiil tabanına katılabilir, şu şartla ki o fiil tabanın da yapım eklerinden birkaçı bulunduğu zaman bu iki olumsuz ekten her biri öbürlerinin hepsinden sonra gelir” demektedir. Ayrıca “Eski Osmanlıcada bu ekin başı dar ünlülü bir çeşidine ait izler bulunmaktadır. Bu eklerin *-uma-* ve *-üme-* söylenişli olduklarının (*afılayumamış, gözleyümedim*) tahmin edildiğini ve eski zamanlardan arta kalmış kelimeler yardımıyla olumsuz yeterlik fiilinin eski bir birleşik fiil sayılabileceğini, bunda *u-* (*kadir olmak*) ve *uma-* (*kadir olmamak*) fiillerinin yardımcı olarak bulunduğunu ilave etmektedir.

Lars Johanson (2022; 138), eski Türk dillerinin pek çoğunda *u-* fiilinin yeterlilik fiili olarak yer aldığını, olumsuz formunun *-U-mA-* şeklinde kendini gösterdiğini söylemekte ve yeterliliğin eski Uygurcada *-U bol-* ve *-GAl bol-* formlarıyla gösterildiğini ifade etmektedir. Doğu Türkçesinin orta döneminde, *bil-* yardımcı fiili ile *-sA + bol-* ve *-U bil-* gibi kip yapılarını kullanır. Bu yapılar daha sonraki dönemlerde, *bil-*, *al-* veya *bol-* gibi yardımcı fiillerle birleşik fiiller yapılarak kullanılmıştır. Örneğin, Özbekçe *oqi-y-âl-* okuyabilmek, Azerice ve Türkçe *gel-e bil-* gelebilmek anlamındadır. Yeterlilik yapısının olumsuz biçiminin kurgusu lehçelere göre farklılıklar gösterebilir, örneğin Türkçe *-(y)AmA-* ekleriyle yapılan olumsuzluk, Azerice, Irak Türkçesi vb. *-(y)Abilme-* şeklinde olup, örneğin *ver-ebil-me-m* veremem anlamına gelmektedir (Johanson, 2009; 492-493).

Celia Kerslake'e (2022; 184) göre, 16. yüzyıla kadar olasılık ifadesi fiile gelen *-(y)A*, *-(y)I* veya *-(y)U* ekini takip eden *bil-* yardımcı fiiliyle yapılırken; imkânsızlık ifadesi, olumsuzluk ekinden önce fiil köküne *-(y)A*, *-(y)I* veya *-(y)U* eki getirilerek yapılmaktaydı. 16. yüzyıldan itibaren *-(y)I* ve *-(y)U* eklerinin ortadan kalktığı ve tek form olarak *-(y)A* ekinin kaldığı görülmektedir. Eski Osmanlıcada imkansızlığı ifade etmenin çok daha az yaygın olan bir diğer yolu da *bil-* kelimesinin olumsuz kökünü kullanmaktı, ör. *Gäč-ä bil-män* geçemiyorum anlamındaydı.

Muharrem Ergin (1998; 388), yeterlilik kategorisini iktidarî fiili olarak ele almakta ve Eski Türkçede *u-* (muktedir olmak) yardımcı fiili ile yapıldığını, sonradan unutulup Batı Türkçesinde olumlu iktidarîde, yerini *bil-* fiiline bıraktığını söylemektedir. Olumsuz iktidarîde eski şeklin devam ettiğini fakat ek haline dönüştüğünü, Batı Türkçesinin ilk dönemlerinde *-uma-*, *-üme-*, *-ima-*, *-ime-*, *-ama-*, *-eme-* formlarının ortaya çıktığını, Osmanlıca dönemindeyse dar vokalli şekillerin yerini *-ama-*, *-eme-* formuna bıraktığını ilave etmektedir.

Banguoğlu (1974; 489), “tasvir fiilleri” kategorisinde değerlendirdiği yeterlilik fiilinin, bir kişinin yeterliliğini ve bahsedilen kılış veya oluşun mümkün ya da ihtimal dahilinde olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Olumlu ve olumsuz yeterlilik fiillerinin, çekimli ve çekimsiz bütün fiillerle bir araya gelebildiğini söyleyen Banguoğlu, eklerin etimolojisine ve morfolojisine dair aşağıdaki yorumları yapmaktadır:

“Tasvir fiilleri *-e* ve *-i* zarffiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanlarıdır. Bunlar birinci, zarffiil halindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ederler...Burada zarffiilin anlamı esastır” (1974; 488). “Bunlar (Yeterlik Fiilleri) *-e* zarffiilleri üzerine bilmek yardımcısı getirilmek suretiyle yapılırlar” (1974; 489). “Dilimizde yeterlik fiilinin olumsuzu daha eski başka bir yardımcı fiilden gelir. Yani biz bu fiilin Azeride kullanılan olumsuz görünüşünü (yapabilmemek) kullanmaz, onun yerine Eski Türkçede *u-mak* (yeterli olmak) fiilinin olumsuz görünüşü *u-ma-mak* (kıl-a umamak) dan kök seslinin düşmesiyle kalan *-ma-mak* ekini kullanırız. Bu ek Eski Osmanlıcadan beri sesli uyumuna tabi görünür (verememek, ala-mamak). Demek Eski Türkçe *u-mak* fiili *er-mek* > *i-mek* fiiline benzer bir şekilde kökünü yitirmiş, yalnız taşıdığı yeterli olmak anlatımını vaktiyle aldığı *-me-*

olumsuzluk eki aracılığı ile (olumsuz görünüşte) bizim yeterlik fiilimize intikal ettirmiştir” (1974; 489-490).

Gencan (1979; 310, 311, 312), yeterlilik kategorisini ele alırken ‘gücü yeterlik, başarmak, olasılık ve izin’ anlamlarını dile getirmekte ve örneklendirmektedir. Yeterlilik eyleminin olumsuzu için ise; “Yeterlik eyleminin olumsuzluğunda *bil-* kullanılmaz; fakat sözcükleri birleştirmeye yarayan geniş ünlü (e, a) gövdede kalır. Olumsuz gövdelerde *-me*’den önce görülen bu *e, a* hem biçimce bileşikliği hem de anlamdaki yeterlik kavramını göstermeye yarar. Yalınç eylemlerin olumsuzlarından yeterlik eylemlerinin olumsuzlarını ayırmaya yarayan da bu *e* ve *a* dır” demektedir. Ayrıca eski çağlarda *-bil-* parçasının yer aldığını ve bunun şimdi Türkiye Türkçesi hariç olmak üzere diğer diyalektlerde kullanılmaya devam ettiğini ifade eder. Tüm bunların yanında, ‘giremez’ ve ‘açamaz’ örneklerindeki olumsuzluk ifadesinin ‘gücü yetmemiş’ anlamı taşıdığını, ‘girmeyebilir’ ve ‘açmayabilir’ örneklerinde eylemi gerçekleştirilmeme olasılığı bulunduğunu, ‘gerçekleştiremeyebiliriz’ örneğinde anlamın katmerleşerek hem gücü yetmezlik hem de yapmamak olasılığı taşıdığını belirtmektedir (1979; 312).

2.2 YETERLİLİK KATEGORİSİNİN KIPLIK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkçede kiplik konusu üzerine yapılan pek çok çalışma bulunmakla birlikte yeterlilik kategorisine dair yapılmış çalışmalar oldukça az sayıdadır.

Güven, M. (2001), “*Türkçede -Abil- Eki ve Kiplik Belirteçleri Üzerine*” adlı bildirisinde, morfolojik bir inceleme yaparak Cinque (1999, 2001)’de ileri sürülen sava karşı çıkmış ve tek bir konumda çok işlevli olabilen ya da değişik konumlarda değişik işlevler yüklenebilen *-Abil-* yapısının sabit bir sıralama mantığıyla açıklanamayacağını öne sürmüştür.

Kara, F (2011), “*“bil-” Tasvir Fiilinin İşlevleri*” adlı makalesinde tarihsel değişim içinde yeterlilik fiilinin karşıladığı anlamları ele almış ve Türkiye Türkçesi için bir anlam sınıflandırması yapmıştır.

Güven, M.-Özgül.L (2022) tarafından, doktora tezinden üretilen “*Kemal Tahir ’in Esir Şehrin Mahpusu Romanında “Fiil- (y)A+bil-” Yapılı Cümlelerin Kiplik Görünümü*” adlı araştırma makalesi Palmer ’ın kiplik kategorileri baz alınarak yapılan bir inceleme olarak dikkat çekmektedir.

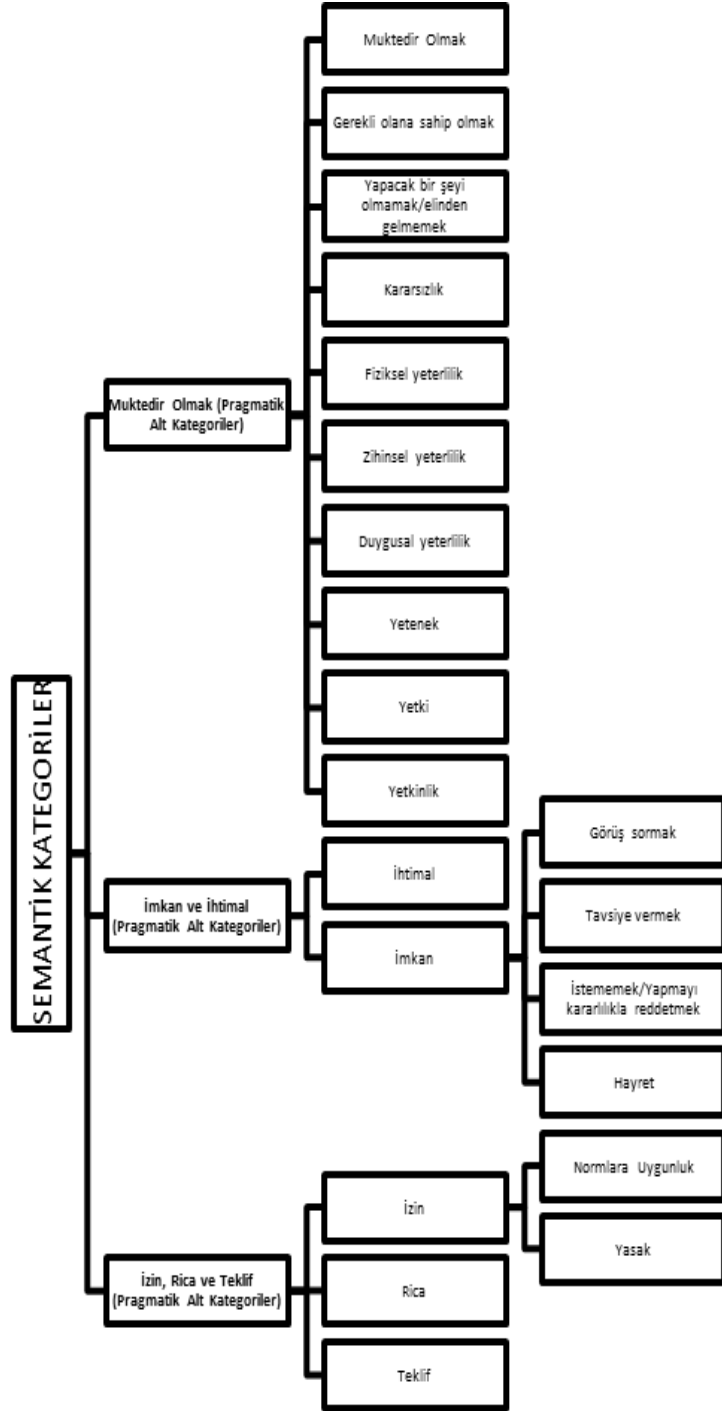
Bu çalışmada, morfolojik incelemelerden veya evrensel sınıflandırmalardan farklı bir yol izlenerek, incelenen örneklerin içinde bulunduğu bağlama göre değişen anlamları ele alınmış, bu anlamların bir dizini oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra değinilecek İngilizce örnekler ile de bağlamın Türkçedeki önemine bir kez daha vurgu yapmak amaçlanmaktadır.

3. OĞUZ ATAY’IN ‘TUTUNAMAYANLAR’ VE ‘KORKUYU BEKLERKEN’ ESERLERİNDE YETERLİLİK KATEGORİSİ İLE İLGİLİ TESPİTLER

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle *-Abil-* yapısıyla gösterilen yeterlilik kategorisi semantik olarak sınıflandırılacak ve bu sınıflandırma pragmatik bakış açısıyla detaylandırılacaktır. Daha sonra yeterlilik kategorisinde olumsuzluk konusu tartışılacak ve son olarak da yeterliliğin kip dışı ifadesi ele alınacaktır. Çalışma morfolojik ya da sentaktik temellere dayanmamakla birlikte, bazı söz kalıplarının ya da morfolojik yapıların belli anlamları karşıladığına dikkat çekilecektir. Tüm örnekler Oğuz Atay’ın ‘Korkuyu Beklerken’ ve ‘Tutunamayanlar’ adlı eserlerinden alınmıştır.

3.1 SEMANTİK KATEGORİLER

Çalışmada *-Abil-* ekiyle gösterilen yeterlilik semantik olarak üç sınıf altında incelenecektir. Sınıflandırmanın ilk ve en geniş ögesi ‘muktedir olmak’ kategorisidir. İkinci kategori ‘imkân ve ihtimal’, üçüncü kategori ‘izin, rica ve teklif’ olarak tespit edilmiştir (bkz. Şekil 2).



Şekil 2

Semantik ve Pragmatik Kategoriler

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

3.1.1 Muktedir Olmak Kategorisi ve Pragmatik Alt Anlamları

İktidarî fiil olarak da adlandırılan yeterlilik fiilinin öncelikli ve en yaygın kullanımı “muktedir olmak” anlamıdır. Bağlama göre birçok farklı anlam taşıyabildiği halde, tüm diğer kategorilerin ve anlamların temelinde de ‘muktedir olmak’ anlamını fark etmek mümkündür. ‘Muktedir olmak’ anlamı için tespit edilen örneklerde, genellikle bir hedefe ulaşmak için gösterilen çabanın olumlu ya da olumsuz sonucu hissedilmektedir.

Çalışmamızdaki örnekleri seçtiğimiz Oğuz Atay’ın belki en önemli ve en çok tanınan eseri olan ‘Tutunamayanlar’ romanı ismiyle de bu kategoriye örnek olmaktadır. Romanın içinde pek çok kez gördüğümüz ‘tutunama-’ fiili tutunmayı başaramamak, bu konuda muktedir olamamak anlamını taşımaktadır. Romanın genel bağlamda, 1960’lı yıllarda Türk aydınının çağdaşlaşma ve gelenekselcilik arasında sıkışması ve her iki tarafa da ait olamamasını, Oğuz Atay’ın benzersiz ironisiyle anlattığı dikkate alındığında, ‘Tutunamayanlar’ ifadesiyle okuyucunun yapması beklenen çıkarımın her iki tarafla da bağ kuramamanın bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

*“Ben de inşallah öldüğüm gün, babam gibi unutulurum. Buna hakkım olmalı hiç olmazsa. Hiç olmazsa, istediği gibi yaşayamadı ama istediği gibi öldü, istediği gibi unutuldu kabilinden soğuk bir söz ederler arkamdan. **Tutunamayanların** arasında bile yeri yoktu, derler. O kim, **Tutunamamak** kim derler.”* (T.s.671-672)

Aşağıda bu kategorinin bazı örnekleri bulunmaktadır. Birinci örnekte kişiyi bulmak için, ikinci örnekte serinlemek için çaba sarf edildiği ama başarılı olunamadığı anlaşılırken, üçüncü örnekte okumak için çaba sarf edildiği ve buna rağmen ilerlemenin sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Dördüncü örnekte ise, roman kahramanı içinde bulunduğu şartları ve bu durumdan duyduğu rahatsızlığı değerlendirdikten sonra, odada kalmayı başaramayacağını ifade etmektedir.

(1) *“İki duvar arasına sıkışmış basamaklardan kurtularak genişledikleri zaman biraz ferahladılar doğrusu; fakat, mantolu adamı **bulamadılar**. Gitmişti.”* (K.s.16)

(2) *“Mantosunun üst iki düğmesini çözdü, gene de **serinleyemedi**.”* (K.s.17)

(3) *“Bir haftadır okumak için uğraştığım ve her birinde en çok dokuzuncu sayfaya **gelebildiğim** on sekiz kitaptan biriydi elimdeki.”* (K.s.51)

(4) “Pencereden bakıyorum: karanlık ve belirsizlik. Karanlıkta şekilleri birbirinden **ayramamak** içimi ürpertiyor. Pencere den geri çekiliyorum. Karanlığı görmemek için perdeleri sıkı sıkı kapatıyorum. Saat dokuz buçuk. Hemen giyiniş çıkmalıyım. Bütün geceyi bu odada **geçiremeyeceğim.**” (T.s.604)

Yeterlilik fiili, ‘muktedir olmak’ anlamının yanında, bağlama göre ‘gerekli olana sahip olmak, yapacak bir şeyi olmamak/elinden gelmemek, kararsızlık, fiziksel, zihinsel, duygusal yeterlilik, yetenek, yetki ya da yetkinlik’ anlamlarını taşıyabilir.

(1) “Sonra aynayı götürdüler; yırtık pantolonunu ve çorapsız ayaklarına geçirmiş olduğu lastikleri **seyredemedi.**” (K.s.14)

(2) ““Çok pahalı, sen **alamazsın,**” dedi satıcı son bir çabayla.” (K.s.15)

(3) “Ben de kabul ediyorum ki bu bir doğuş meselesidir; yani, bir çeşit doğuştan üstünlük durumudur. İnsan, bunları kendisine dert edinmekle, daha başka bir deyimle -ne bileyim- düşünmekle: soyluluk **kazanamaz.** Soyluluk **edinilemez.**” (K.s.103)

(4) “Profesörlüğe **geçebilmek** için yazdığı iki kitabının dünyada yaptığı en kötü iş, en affedilmez günah olduğu düşüncesine kapıldı sonunda.” (T.s.181-182)

Birinci örnekte artık ayna olmadığı için kendini seyredemeyen, ikinci örnekte yeterli parası olmadığı için bir şeye sahip olamayacak iki kişiden bahsedilmektedir. Üçüncü örnekte, “soyluluk” doğuştan sahip olunması gereken, sonradan sahip olunması mümkün olmayan bir özellik olarak anlatılmaktadır. Dördüncü örnekte ise, profesör olmanın şartının iki kitap yazmak olduğu anlaşılmaktadır. Bütün örneklerde bir konuda muktedir olmak için gerekli olan herhangi bir şeye sahip olmanın ya da olmamanın ifade edildiğini görmek mümkündür.

Aşağıdaki örneklerde ise, sahip olunması gerekenin bir bilgi olduğu görülüyor. Birinci örnekte bilgiye hiçbir zaman sahip olunamayacağı, ikinci örnekte bilginin doğru zamanda gelmediği anlatılmaktadır.

(1) “Bu eliyle ne yapmak istedi? Bir şeyler mi yazmaya çalıştı? Ne yazık, hiçbir zaman **bilemeyeceğim.**” (K.s.30)

(2) “Bu yüzden, birçok olayın nedenini zamanında **öğrenemediğim** için, dünyanın birçok yönünü hiç **bilemedim**. Bazı olayların nedenini de çok sonraları **öğrenebildim**.” (K.s.179)

‘Bileme-’ fiili yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi ‘bilgiye sahip olamamak’ anlamını taşımakla birlikte, pek çok örnekte ‘kararsızlık’ ya da ‘emin olamamak’ anlamı taşıdığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki ilk örnekte “bilemedim” ifadesinin ‘emin olamadım’ anlamında kullanıldığı, ikinci ve üçüncü örneklerde ise iki seçenek arasındaki kararsızlığın ifade edildiği görülmektedir.

(1) “Bu sözlerin gerçeğe ilişkisini **bilemedim** Turgut kendi de inanmak istemiyordu söylediklerine sanki istediği gibi konuşma fırsatını ilk defa bulduğu için konuşuyordu” (T.s.496)

(2) “Kasabada herkes, onu artık filozof Hegel diye çağırıyordu. Hegel bütün olanlara gülmek mi kızmak mı gerektiğini **bilemiyordu**. Fakat sonunda üçüncü yolu seçti: ciddiye aldı.” (T.s.179)

(3) Turgut, bütün bunları o sırada mı düşündü, yoksa sonradan, o anı hatırladığı zaman, öyle düşündüğünü mü sandı? **Bilemedi**: çünkü o zaman henüz Olric yoktu. (T.s.36)

Aşağıdaki örneklerde ise, ‘bileme-’ fiilinin soru cümleleri halindeki bir söz kalıbı içerisinde ifade edildiği, bu şekilde de ‘kararsızlık’ ya da ‘emin olamama’ anlamını ortaya koyduğu açıktır. İncelenen iki eserde de bu kalıbın oldukça yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

(1) “Meydandaki kahvenin gölgesinde serinlemek için kalanlar olduysa da çaylarını çoktan bitirerek **ne yapacağını bilemeyenler** onların yerini aldı.” (K.s.16)

(2) “Aslında, söze **nereden başlayacağımı bilemediğim** için sözü uzatıyorum.” (K.s.106)

(3) “Bir süre de ikimiz, **nereye gideceğimizi bilemeden** dolaştık sokaklarda.” (K.s.111)

(4) “Gerçi Selim bazı yollar gösterdi bana bu arada gene de ne yapabileceğimi bu insanlar için **ne gibi tedbirler alınabileceğini bilemiyorum**” (T.s.473)

(5) “*Selim nereye tutunacağını bilemezdi. Bir eliyle çeşmenin duvarına dayanmaya çalışırken, öbür elini suya uzatır: dengesini bulamaz bir türlü.*” (T.s.572)

Daha önce bahsedildiği gibi, aşağıdaki örnekler, temelde ‘muktedir olamamak’ olarak açıklanabilmekle birlikte bağlama göre değerlendirildiğinde ‘yapacak bir şeyi olmamak/elinden gelmemek’ anlamını tespit etmek mümkündür. Bu örneklerde, daha önce sözü geçen ‘harcanan çabanın olumlu ya da olumsuz sonucunu görmek’ anlamı bulunmamaktadır.

(1) “*Efendim yine o bulaşık insanlar (her türlü gayrimeşru iş yapanlar) çıktı önüme. 15 bin liramı yediler, bir şey diyemedim (bu paraları M.C. nereden buluyor acaba?) helal ettim.*” (K.s.136)

(2) “*Ben suçsuzum diyemiyorum, kimseye anlatamıyorum, yapmadım ben diyemiyorum, suçu üzerime alıyorum. Doğruyu anlatsam hiç kimse inanmayacak. Yalancı diyecekler bana. Bana bunları yapanları biliyorum utaniyorum. Fakat gayrimeşru insanlar bunlar, isimleri bile doğru değil, takma isim vermişlerdir. Bu işin içinden nasıl çıkabilirim efendim?*” (K.s.137)

(3) “*Birilerine oturmaya gittiğim zaman yemeğe kalmam için ısrar edilmeyince senin gibi, belki de senden çok şiddetli bir biçimde içerliyorum herkese; yalnız, senin yaptığın gibi, kötü yemekleri açıkça beğenmezlik edemiyorum; ne yapalım, bu huyumu da annemden almışım.*” (K.s.180)

(4) “*Askerin başındaki Yunan zabiti, Türkün, bu gücünü göstermesi karşısında, yerinden bile kımıldayamamıştı; kollarını havaya kaldırdı.*” (T.s.30)

Birinci örnekte, korktuğu için parasını çalanlara karşı sesini çıkaramayan, ikinci örnekte ise sabıkalı olduğu için kendisine önyargıyla yaklaşanlara derdini anlatamayan ve onları inandıramayan kişiler görülmektedir. Üçüncü örnekte, annesinden gördüğü davranışların etkisindeki kişi, davranış kalıbını devam ettirmektedir. Dördüncü örnekte ise, Yunan askeri korkudan hiçbir şey yapmaya cesaret edememiştir.

Yeterlilik fiili, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi, kişinin ‘yeterli fiziksel güce ya da bir eylemi gerçekleştirmek için gerekli fiziksel kapasiteye’ sahip olup olmadığını da göstermektedir.

(1) “Sağlam adamsın; utanmıyor musun dilenmeye?” Şişman bir adam duruyordu yanı başında: “Bir iş verilse çalışmazsın.” Şişmanın yerde duran bavuluna baktı, iki eliyle tutup kaldırmaya çalıştı yükü; **başaramadı**. (K.s.13)

(2) “Biraz şişman olduğu için onu kollarımla sarmaya **yetişemiyordum**.” (K.s.108)

(3) “Bisiklete binmesini öğrendi: yalnız, yokuş yukarı **çıkamıyordu**.” (T.s.706)

Birinci örnekte, ‘başarama-’ fiilinin, tek başına pek çok anlamda değerlendirilmesi mümkünken, paragrafın anlamıyla birlikte değerlendirildiğinde, hikâye kahramanının yükü kaldırmaya gücünün yetmediği anlaşılmaktadır. İkinci örnekte, ‘yetişeme-’ fiili, yine bağlama göre değerlendirildiğinde, kolların şişman kişiyi sarmaya yetecek kadar uzun olmamasını yani yeterli fiziksel kapasiteye sahip olunmadığını ifade etmektedir. Üçüncü örnekteki ‘çıkama-’ fiili ise bisiklete binen kahramanın gücünün yani fiziksel kapasitesinin yokuş yukarı çıkmaya yetmediğini anlatmaktadır.

Aşağıya aldığımız örneklerdeki fiiller ise, ‘zihinsel kapasite’, yani ‘akıl, anlama ve hafıza’ kapasitelerini göstermektedir.

(1) “Hiçbir hüner göstermediği için ya da acındırıcı bir garipliği olmadığı için ya da kendisini çevreden ayırıp başarısızlığına üzülecek kadar **düşünemediği** için dilenirken de başarısızdı. (K.s.11)

(2) “Sen böyle görünüm inceliklerini **akıl edemeyecek** kadar saf olduğun, yani benim gibi 'zit kuvvetlerin muhasalası' olmadığını için belki de bu yazdıklarımı biraz karışık buluyorsun.” (K.s.173-174))

(3) “Beyler heyecanlanmayın dedi yüzümüze acıklı bir ifadeyle bakarak yalnız onu tanıdığımı **hatırlayabildim** gerisi silinmiş” (T.s.490)

Birinci örnekte akıl kapasitesindeki yetersizlik ele alınmaktadır. Hikâye kahramanı konuşmayan, satın aldığı beyaz kadın mantosu ve davranışları insanlar tarafından yargılanan bir kişidir. Etrafındaki insanlar çoğunlukla ya yabancı olduğunu ya da aklının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Birinci ve ikinci örnekler arasında, cümle bağlamlarından anladığımız üzere yeterlilik kipi farklı noktalara işaret etmektedir. İkinci örnekteki akıl edememe nedeninin, akıl kapasitesindeki yetersizlik değil, saflık

nedeniyle olayları farklı algılamak olduğu görülmektedir. Üçüncü örnekte ise kahramanın hafızasında konuyla ilgili yalnızca tek bir hatıra kaldığını anlıyoruz.

İlki hariç tutulursa, aşağıdaki bazı örneklerde de görüldüğü gibi, duygusal yeterliliği ifade etmek için bir çaba gösterildiğini hissetmek mümkündür. ‘Cesaret et-’ fiili, olumlu haliyle her kip, kişi ve zamanda bulunabilmesine rağmen, olumsuzluk ifade ettiği zamanlarda, özellikle birinci şahıs çekiminde, yeterlilik ile ‘cesaret edemedim’ ya da ‘cesaret edemiyoruz’ örneklerinde görüldüğü gibi ifade edilir.

(1) “Biraz telaşlanmıştı; dizini bir tahtaya çarptı. Sendeledi, yere düştü; hafif bir düşüş. Kalkmaya cesaret **edemedi**; emekleyerek fenerin yanına gitti.” (K.s.28)

(2) “Günlerdir teyzemde ya da halamda kalıyorum. Bütün bunların, kendime **güvenemediğim** için başıma geldiğini düşünüyordum. Mutlak yalnızlığın düzeni de yaramadı bana.” (K.s.95)

(3) “Batı enstrümanlarıyla Türk müziği, ya da son zamanlardaki söyleyişle, armonize edilmiş halk türkülerini oldum olası bir türlü **sevememiş** olan Selim, yazdığı mısraların da küçük bir ihtimal de olsa, sonunda armonize edileceği korkusundan kendini bir türlü **kurtaramamıştır**.” (T.s.158)

İkinci ve üçüncü örneklerde ise yukarıda bahsedilen çaba veya düşünce fark edilmektedir. İkinci örnekteki kahraman kendine güvenmek için, üçüncü örnekteki kahraman ise halk türkülerini sevmek ve kendini korkudan kurtarmak için çaba sarfetmiş ama her ikisi de başaramamıştır.

Muktedir olmak kategorisi altında değerlendirilebilecek diğer anlamlar ‘yetenek, yetki ve yetkinliktir’. Aşağıda yer alan ve yetenek ifade eden ilk örnekte kahramanın dansa yeteneği olmadığı görülürken, ikinci örnekte dili kullanma ve üçüncü örnekte sosyal bir ortama uygun davranma becerilerinin yetersizliği dikkat çekmektedir.

(1) “Dans etmeye gelince, başlı başına bir mesele. Selim usulüne göre **öğrenemez**, ancak müziğe **ayağını uydurabilir**; dikkat edin ayağımıza basmasın, üzülür.” (T.s.450)

(2) “Karmaşık duygular ve **iyi kullanamadığım** bir dilin zorlukları içindeyim; beni başışlayın. Elbette, o uzun boylu, gözlüklü ve gülmediği halde hep gülüyormuş gibi

görünen arkadaşınızın dediği gibi 'insanına göre davranmasını bilen' anlayışınıza sığınabilirim.” (K.s.100)

(3) *“Ne var ki ben onlar gibi düzgün ve zarif hareketlerle konuşmasını, içki içmesini ve kadınlarla konuşmasını **beceremiyordum.**” (K.s.109)*

Aşağıdaki örneklerde, tek başına değerlendirildiğinde pek çok anlama gelebilecek yeterlilik ifadeleri, bağlama göre ‘yetkiye sahip olmayı ya da olmamayı’ göstermektedir. İlk örnekte ‘karar veremem’ ifadesi bağlama göre değerlendirildiğinde gerekli yetkiye sahip olunmadığını göstermektedir. İkinci ve üçüncü örneklerde ise kahramanlar gerekli yetkiye sahiptir ve bu yetkiyi kullanarak eylemleri gerçekleştirebileceklerini ifade etmektedirler.

(1) *“Ben tek başıma **karar veremem.** Şef gelsin, bir de onunla konuşalım.” (T.s.296)*

(2) *“Selim: “Size ikinci ihtarı veriyorum.” Turgut: “Başkan benim. İhtarı ancak ben **verebilirim.**”” (T.s.71)*

(3) *“Seni milletvekili seçtiler oybirliğiyle. Onları temsil etme yetkisini aldın artık. Düşün, önüne ne fırsat çıkıyor: istediğin kadar **oynayabilirsin** artık. Çekinmeden istediğini **söyleyebilirsin.** Her şey, nasıl isterseniz öyle olur.” (T.s.320)*

Aynı şekilde yetkinlik ifadesi de bağlama göre değerlendirildiğinde yeni anlamlar kazanmaktadır. Birinci örnekte görülen ‘yazamam’ ifadesi tek başına pek çok anlama gelebilecekken bağlama göre değerlendirildiğinde kahramanın gerekli yetkinliğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. İkinci örnekte öncelikle bir çocuğun düz bir çizgi çizme yetkinliğine sahip olmak için yıllarca uğraşması gerektiği, sonra belki de bu yetkinliğe hiçbir zaman sahip olamayacağı söylenmekte, son olarak da sayma yetkinliğinin sınırı ifade edilmektedir. Üçüncü örnekte ise, bazı işleri yapma yetkinliğine sadece kahramanın sahip olduğu anlatılmaktadır.

(1) *“Biraz da kâğıt almak istemez misiniz efendimiz? Kâğıt mı? Ne kâğıdı? Kâğıt, efendimiz yazmak için. Ne yazmak için? Benim büyük ve mustarip bir ruhum yok ki Olrıc. Ben on ikinci dereceden resmî bir Türk vatandaşıyım. Törelerime bağlıyım. **Yazamam** ben. Ben fakir bir Turgut’um. Turgutların en önemsizi.” (T.s.581)*

(2) “Bu çocukluk da ne zavallica bir durumdu. Düz bir çizgi **çizebilmek** için yıllarca uğraşmak gerekiyordu. Bütün iş çizgide, diye düşündü. Gülümsedi. Belki de bütün hayatınca düz bir çizgi **çizemeyecekti**. Sevgi, parmağını çizgiler üzerinde dolaştırarak neler yapmak istediğini anlatıyordu: bu yuvarlak, adamın kafasıydı; altındaki daireler de elbisesinin düğmeleri. Ne kadar çok düğmesi vardı bu elbisenin: tam dokuz tane. Sevgi dokuzaya kadar **sayabiliyordu**.” (T.s.550)

(3) “Önümüzdeki hafta Ankara’ya gideceğim. Artık, bazı işleri yalnız benim **yapabileceğimi** anlamaya başlıyorlar şirkette.” (T.s.49)

3.1.2 İhtimal ve İmkân Kategorisi ve Pragmatik Alt Anlamlar

Semantik kategorilerin ikincisi, ‘imkân’ ve ‘ihtimal’ olmak üzere iki alt başlıkta incelenecektir. Bazı örneklerin her iki alt başlıkta da değerlendirilebilecek düzeyde yakın anlamlar taşıdığı dikkat çekmektedir.

3.1.2.1 İhtimal

Aşağıdaki örneklerde olumlu ve olumsuz yeterlilikle, dinleyicinin bir ihtimalin varlığı ya da yokluğunu anlaması hedeflenmektedir.

(1) “Başka bir eve çıkmış **olabilirdim**, bir daha hiç görmeyeceğim birine bırakmış **olabilirdim** bütün bunları.” (K.s.28)

(2) “Mektubunu on kere okudum, bir sonuca varamadım. Başka türlü bir yaşantın **olabilirdi** Selim. Seni istemeyenlerin dışında bir düzen **kurabilirdin**.” (T.s.31-32)

(3) “Benim de değerlerimin arasına bu çeşit nitelikler karışmışsa atmalıyım onları; onlarla övünmemeliyim. Bu nitelikler, amacımı gerçekleştirirken bana zararlı bile **olabilir**. Gerekirse bir ülkü uğruna hırsızlık da yapmaz mı insan?” (T.s.98)

(4) “Selim’in arkadaşı... bir kadın... bunu hiç beklemezdim. Okul kitaplarını da karıştırmalı. Arasına saklamış **olabilir**. Ne saklamış **olabilir**? Hiçbir fikrim yok. Çok bilinmeyenli tek denklem. Neden saklamış **olabilir**? Bir bilinmeyen daha.” (T.s.343)

(5) “Belki, yoldan geçen birini durdurup, hastaneden yeni çıktığını ve hemşerisi inşaat çavuşuna gidecek parası olmadığını söyleyerek köylü taklidi **yapabilirdi**; fakat konuşmadığı için, bu bakımdan da başarı kazanması oldukça güçlü.” (K.s.12)

(6) “Kurban olmamak için, her an uyanık bulunmak gerekiyordu; ayağına çarparak düşen bir taşın işlediği suçtan da sen sorumluydun. Benden iyi kurban **bulunamazdı**.” (K.s.86)

Örnekler incelendiğinde, ağırlıklı olarak “olabil-” fiiliyle meydana getirilen ilk dört örnekte ihtimal ifadesinin daha anlaşılır olduğu dikkat çekmektedir. Beşinci ve altıncı örneklerde ise hem ihtimal hem de imkân anlamlarının dile getirilmiş olması mümkündür. Beşinci örnekte “köylü taklidi yapabilirdi” ve altıncı örnekteki “benden iyi kurban bulunamazdı” ifadeleri hem bu ihtimalin bulunduğunu hem de bunun imkân dahilinde olduğunu ifade edebilir. Yine de bağlama göre değerlendirildiklerinde ihtimal kategorisinde yer almaları uygun görülmüştür.

Bu kategoride dikkate alınması gereken başka bir anlam, belirli bir söz kalıbı ile kurulan yeterlilik ifadelerinde yer almaktadır. Aşağıda yer alan beş örnekte, ‘ne, kim, nasıl vb.’ içeren soru cümleleri, olumlu yeterlilikle kurulmuş olmalarına rağmen dinleyicinin ihtimalleri sorgulayarak başka bir ihtimal olmadığı çıkarımına varmasını sağlamayı hedeflemektedir.

(1) “Ne bileyim, daha mutsuz insanlar vardı; onlarla uğraştım. Tavan arasında bu kadar kalacağını da düşünemedim herhalde. Bir yolunu bulup gitmiştir diye düşündüm. Belki evde olmadığım bir sırada... evet, muhakkak böyle düşündüm. **Başka nasıl düşünebilirdim?**” (K.s.31-32)

(2) “Yazısız, pulsuz, damgasız bir zarfı mı? Bu mantığım da hep kendime karşı işlerdi. Biri bıraktı; evde benden başka insan yaşamadığına göre, üstünü yazmayı gereksiz buldu. Kibar biri değilmiş. **Bana kim, ne yazabilir?**” (K.s.38)

(3) “Şimdi onun arabası var, katı var; bir insanın daha **başka neyi olabilir?**” (K.s.42)

(4) “Şimdi çay saati dedi spiker. (Hafif melodiler.) Aman kaçmasın çay saati dedim kendi kendime (**Başka kime diyebilirdim?**)” (K.s.56)

(5) “Yalnız hayallerle beslenen bir arkadaşlık ne kadar kısa sürüyordu. Günlük meselelerin çözülmesinde bir hayalin **ne faydası olabilirdi?** Zavallı bir ruh, insanı **nereye götürebilirdi?** İnsanın ihtiyaçlarını **nasıl karşılayabilirdi?** Her gün karşınıza çıkan canlı, elle tutulur varlıklarla bir ruh **nasıl başa çıkabilirdi?** Bir ruhla yaşamak, tek başına yaşamak gibi, ha yal gücü isteyen davranıştı.” (T.s.339)

Aşağıdaki örneklerde, bu kez soru edatı ve olumlu yeterlilik ile yapılan soru cümleleri, yine aynı amaca hizmet etmekte ve dinleyicinin ihtimalleri sorgulayarak ihtimal olmadığı çıkarımına varmasını hedeflemektedir. Birinci örnekte ‘ayakta kalamazdık’, ikinci örnekte ‘başka türlü olamazdı’ ve üçüncü örnekte ‘akıl erdiremezsin’ hedeflenen anlamlardır.

(1) “Bilig-Tenüz’ü inceleyenler görecektelerdir ki, biz, yeni uygarlığımızın asıllarını teşkil eden bütün kurumları, akımları ve düşünceleri yeni bir biçime sokarken bir keşmekeş ve bilmezlik içinde değildik; kökü ta iki bin yıl öncesine dayanan ve her noktası akıllara durgunluk verecek bir biçimde hesaplanmış olan bir bilimselliği sürdürüyorduk. Yoksa **ayakta kalabilir miydik?**” (T.s.147)

(2) “Nermin, hafifçe başını kaldırıp, sevindiğini gizlediğini belirtmek isteyen bir bakışla: “Başka türlü **olabilir miydi?**” dedi. “Bunu biliyorduk. Anlamalarına ihtiyacımız yoktu.”” (T.s.49)

(3) “Dur bakalım: öyle kolay değil. Nereden biliyorsun? Bütün dosyalar birbirine benzer. Dosya numarası tutuyor mu? Bazı önemli işler için birden fazla dosya açılır. Bunu biliyor musunuz? Senin, bu dosyanın içine konurken gözünle gör düğün kâğıt başka dosyadan çıkar. Sen dairenin esrarına **akıl erdirebilir misin?** Sen her an dairede misin? Her hare ketimizi izliyor musun?” (T.s.306)

Negatif yeterlilikle kurulan aşağıdaki soru cümleleri, ifadeler negatif olsa da dinleyicinin ihtimalin kesinlikle var olduğu çıkarımını yapmasını hedeflemektedir. Birinci örnek, ‘olabilirdi’, ikinci örnek, ‘gezebilirdim’, üçüncü örnek ‘verebilirdin’, dördüncü örnek ‘gidebilirim’, beşinci örnek ‘denebilirdi’ ve altıncı örnek ‘olabilirdi’ anlamlarını taşımaktadır ve bu ihtimalin varlığını göstermektedir.

(1) “Evet, başka türlü bir böcekti bu: Kendisine benzeyen böcekler, mesela genellikle yeşil olursa, bu sarı olurdu. Çok şaşırdım. Bu böceği dünyada ilk defa ben gördüm. **Olamaz mıydı?**” (K.s.63)

(2) “Benim bütün gün onları seyretmeme biraz şaşıyorlardı. Bir işim yok muydu? Yıllık iznimi almıştım. Bir yerlere gidip **gezemez miydim?**” (K.s.68)

(3) “Göreceksin babacığım, şu tek başıma yazacağım ansiklopediye bir başlayabilsem her şey düzelecek. Kimsenin doğru dürüst bir şey bilmediği bu ülkede şundan bundan -yani yabancı yazarlardan- makaslama metoduyla birkaç eser **veremez miydin yani?**” (K.s.178)

(4) “Benim de herkes gibi kaygısız, sevinç dolu bir yaşantıya hakkım yok mu? diye soruyorum. Ben de herkes gibi günlük sevinçlerin, heyecanların akışına kapılıp **gidemez miyim?**” (T.s.414-415)

(5) “Kâğıtlarınızda bir noksanlık var, bir imza eksik diye geri çevrilmeliydi Selim. Özür dileriz, kabul edemeyiz; bazı noktaları unutmuşsunuz **denemez miydi? ...**” (T.s.III)

(6) “Sonra aşağıya baktı: caddede insanlar, karıncalar gibi, telaş la birbirlerine çarparak oraya buraya gidiyorlardı. Yüzlerce insan, binlerce insan... çoğu ne kadar önemsiz ne kadar silik. İçlerinden biri Selim **olamaz mıydı?**” (T.s.328)

Yukarıdaki olumlu ve olumsuz soru cümleleri için verilen örnekleri imkân alt başlığında yorumlamak da mümkündür. Bütün örneklerde ‘mümkün/imkân var’ anlamı da görülebilmektedir. Bununla birlikte bağlama göre değerlendirildiklerinde dinleyicinin ihtimali sorgulayarak karşıt anlama ulaşması hedeflendiğinden ihtimal kategorisinde değerlendirilmişlerdir.

3.1.2.2 İmkân

Bu kategoride ele alınan aşağıdaki örnekler, gerçekleşme, olma ya da yapma imkânı olup olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca pragmatik alt anlamlara bakıldığında ‘görüş sormak, tavsiye vermek, istememek/yapmayı kararlılıkla reddetmek ve hayret’ anlamları tespit edilmiştir.

Aşağıdaki olumlu örneklerde ‘mümkün’, olumsuz örneklerde ‘mümkün değil’ anlamı açıkça görülmektedir.

(1) “Babasının yüzünde gururlu bir somurtkanlık vardı. Aynı duvara asamam onları. Evin düzenini hızla gözünün önünden geçirdi. Yan yana olmak istemezlerdi; mezarda bile. Resimlerden birini aldı; feneri yere bırakmıştı, hangi resmi aldığını bilemedi.” (K.s.28)

(2) “Başkası **olamazdı**, buydu. Çünkü cezalandırırken ihmali, kazayı, bilmezliği, düşüncesizliği, bilerek işlenen suçlardan daha ağır sayıyordu. Aklın suçlarını daha hafif cezalara çarptırıyordu; akılsızlığın suçlarına düşmandı. Bu mezhep, Ubor Metenga'dan başkası **olamazdı** ve benden başka kurban **seçemezdi**.” (K.s.86)

(3) “Evet, **saklayabilir**. İçine düştüğü ruhsal bunalım... saçmalama. Proje dosyalarının içine yasak kitapları sakladığını söylemişti bana. Proje dosyamda dinamit var, derdi. Proje dosyaları mı? Öyle ya: katlanmış bir projenin içine, belli etmeden sayfalarca yazı **saklanabilir**.” (T.s.343)

(4) “Zaten satacak çok malımız da yoktu. İstasyon şefinin köhne daktilosunda her hikâyeden ancak bir iki kopya **çıkartabiliyorduk**.” (K.s.187)

(5) “Zeliha'nın bir kız kardeşi vardı. O da piyano çalıyordu. İsterse onu Selim'le **tanıştırabilirdim**.” (T.s.425)

(6) Şu anda sana, ne gibi bir yardım beklediğini **söyleyemem** Selim'in. Bunu daha ben de bilemiyorum. (T.s.86)

Bununla birlikte imkân kategorisinde, yeterliliğin soru formu ile yapılan cümlelerin hedefinin dinleyiciden ‘fikir almak veya görüş sormak’ olduğu da tespit edilmiştir. Aşağıdaki ilk örnekte hikâyeye kahramanının karşısındaki kişiye akıl hastanesine yatırılma imkânı olup olmadığını sorarak kişinin fikrini almaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İkinci örnekte de dinleyicinin fikri sorulmakta, hatta cevabı alınmaktadır.

(1) “Doktor, olur hemen gelirim, dedi. Ve çabuk geldi. (Özel arabası vardı.) Bu işlerin ustası olduğu için, tanışırken ve konuşmaya başlarken güçlük çıkarmadı. Ona

*içimi döktüm. Artık kendimi savunacak gücümün kalmadığını söyledim. Bir akılsızlar evine **yatırılamaz mıydım?**” (K.s.88)*

(2) *““Radyo çalışıyor. Sonra, kapamak istediği zaman, bir daha vuruyor ayağını yere: söniyor.” Güldüler. Güldük. “Ben **yapabilir miyim** dersiniz?” “Sanmam.” (T.s.353)*

(3) *“Döşeme tahtalarının neresine vurulacağını bilmelisiniz. Ondan başka kimse **yapamıyor** bunu evde.” (T.s.353)*

Yine bu kategoride yeterlilik, bağlama göre ‘tavsiye vermek’ anlamında değerlendirilebilir. Hatta karşıdaki kişiyi cesaretlendirmek amacıyla kullanılabilir. Aşağıdaki iki örnek de tavsiye anlamı taşımakla birlikte, ikinci örnekte dinleyiciyi cesaretlendirme hedefi fark edilmektedir.

(1) *“Kadının bacağını tuttu. Kulağına eğildi: “Biraz daha yavaş **içebilirsin.**” Metin’i yanlış tanısalar da olur ama beni yanlış anlamamalılar.” (T.s.261)*

(2) *“Evin beyi karşımda oturuyordu: burjuva terliklerini giymiş bir durumda. Ona desem ki: Rasim Bey! küçük burjuva yaşantınızdan çıkın; birlikte sürünelim. İnsanlara bundan başka yapabileceğim, bir teklif yok. Günseli ‘ye evlenme **teklif edebilirsiniz** oğlum. Ha, evet; unutmuştum.” (T.s.625)*

İmkân kategorisinde değerlendirilebilecek başka bir anlam da ‘istememek ya da bir nedenden yapmayı kararlılıkla reddetmek’ olarak görülmektedir. Aşağıdaki örnekler bağlama göre değerlendirildiğinde ‘öğrenmeme, beklememe, girmeme ve yapmama’ nedenleri muktedir olunamaması ya da imkân bulunamaması değil, bir nedenden bu eylemlerin gerçekleştirilmek istenmemesi veya reddedilmesi olarak anlaşılmaktadır. Yine de ‘mümkün değil’ anlamı tespit edildiğinden imkân kategorisinde değerlendirilmiştir.

(1) *“Ben okumam, Kutbay! Bu çürümüş toplumda, geleneklerin üstümüze yığıldığı bilgi süprüntülerini **öğrenemem** ben. Ben, yeni bir düzenin kurulması için katkıda bulunurum ancak. Bu tür sözlerle de yıldıramazsın beni.” (T.s.197)*

(2) *“Oturup bu adamın başını bu yana çevirmesini **bekleyemem**. Kalktı, garsonun yanına gitti.” (T.s.543)*

(3) “Sizlerle uğraşacak halim yok. Kimsenin okumayacağı bir günlük için bu zahmete **giremem.**” (T.s.618)

(4) “Kendini topladı: “Güzel yemeklerine bu haksızlığı **yapamam,**” dedi ve alışkın ayaklarını, şaşırmadan masaya sürükledi.” (T.s.47-48)

Çalışmada ‘inanama-’ fiilinin hayret anlamı taşıdığı aşağıdaki örneklerle tespit edilmiştir. Bu ifadelerde kelime anlamıyla inanmamak kastedilmemekte, duyulan ya da görülen karşısındaki hayret duygusunun dinleyiciye yansıtılması hedeflenmektedir.

(1) ““Metin bir şey söyleyeceğim. Kötü bir haber. Selim... öldü, intihar etti.” Devam edemedi. Cevap yok. “Metin, sesimi duyuyor musun Metin?” Zayıf bir ses: “Evet Turgut.” Ağlamaklı bir ses: “**İnanamıyorum** Turgut, nasıl olur?”” (T.s.405)

(2) “Profesör gözlerine **inanamıyordu.** Hemen durumu inceledi ve gerçeği öğrendi.” (T.s.179)

(3) “Söylentilere göre, Selim; doğduğu zaman beş kilo sekiz yüz 160 gram geliyormuş. Bir taşra kasabasında, ebe eliyle doğan bir çocuğun ağırlığının gramına kadar tespit edilmiş olduğuna **inanamıyorum.**” (T.s.160-161)

Ayrıca bir şeyin mümkün olmadığını, dinleyicide inanmama ve hayret duyguları yaratarak ifade etmek için olumsuz yeterlilik ile yapılan ‘olamaz’ fiilinin kullanıldığı da aşağıda örneklerde görülmektedir.

(4) “Sol el yerdeydi, bir tabanca tutuyordu. Ah! Kendini mi öldürdü yoksa? **Olamaz!** Bir şey yapsaydı ben bilirdim; her şeyi söylerdi bana. Öyle konuşmuştuk. Beni bırakmazdı yalnız başıma.” (K.s.30)

(5) “Taşın üstünde kabartma bir yazıt vardı. “Hiç olmazsa yazıt koymayı düşünmüşler bu çarpık taşın üstü ne. Düzgün bir yazı olsa.” Taşa yaklaştı, okumaya çalıştı. Kargacık burgacık harfleri zorlukla söktü: “TURgUT ÖzBEn 1933-1962.” Geriye sıçradı: “Hayır! **Olamaz!**” İçinin boşaldığını hissetti birdenbire: göğsünden midesine, oradan da bacaklarına doğru bir kayıp gitme. “Hayır! Selim olmalı! Ben, Nermin’le buluşacaktım.”” (T.s.34)

(6) “Ona açıklardım: bütün bu bilgilerle yetişen insanlar, bu heyecanlı düşünceleri sadece sıkıcı bir ders olarak değerlendirir; profesör de, sanıldığı gibi, coşkunlukla

anlatmaz bunları, yıllardır aynı sözleri tekrarlamaktan usanmıştır; öğrenciler de kültürlü değildir, Selim kadar kitap okumazlar, derslerden bir şey anlamazlar, nefes kesen nazariyeler onlar için ezberlenmesi gereken satırlardan ibarettir, bütün gün kantinde bu konuları hiç konuşmazlar, nefret ederler onlardan, üniversite biter bitmez kitapları yakmaya karardır bir çoğu, bütün bunlar bir aslı maaş meselesi, bir gelecek endişesi için yapılır. Bana inanmadı. **Olamaz.** Orası üniversite. Kutsal bir yer. Oradaki hocalar bizim lisedeki gibi mıymıntı değildir. Orada her şey başkadır.” (T.s.362)

(7) ““Dostoyevski için ölüp bittiğin halde bu sözleri söylemen humiliation bana kalırsa.” “Turgut! Bu sözü, nasıl buldun? Farkında mısın öneminin? Hayır, **olamaz,** bir yerde okudun bunu.”” (T.s.60)

(8) “Adamın muazzam bir hayal gücü var. Adam filan değil. Çok genç bir çocukmuş. Daha liseye gidiyormuş. **Olamaz.** Çok derin bir hayat tecrübesi var bu kitapta.” (T.s.559-560)

3.1.3 Pragmatik Alt Anlamları ile İzin, Rica ve Teklif Kategorisi

Semantik kategorilerin üçüncüsü, ‘izin, rica ve teklif’ anlamlarını ele alan üç alt başlıkta incelenecektir. Soru formundaki izin ve rica cümleleri arasında ayırım yapılırken bağlam dikkate alınmış, izin cümlelerinde, karşıdaki kişinin onayı olmadan eylemin gerçekleştirilemeyecek olması, rica cümlelerinde ise olayın gerçekleşmesi her durumda mümkünken dinleyiciye kibarca sorulması ya da bir talebin iletilmesi anlamları kategorizasyonun temelini oluşturmuştur.

3.1.3.1 İzin

Yeterlilik kategorisinin izin anlamının yanında bu kategorinin pragmatik alt anlamları olarak ‘normlara uygunluk ve yasak’ anlamlarını da karşılayabildiği tespit edilmiştir.

Aşağıdaki ilk dört örnekte görüleceği gibi soru formunda yeterlilik, ‘izin’ anlamı taşıyabilir. Bu cümlelerde dinleyicinin onayı olmadan eylemin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu amaçla sorulan soruların cevabı da yeterlilik ifadesiyle kurgulanıp izin verildiğini ya da verilmediğini ifade edebilir. Üçüncü, dördüncü ve

beşinci örneklerde görüleceği gibi bir izin sorusu bulunmadığı durumlarda bile yeterlilik ifadesinde bağlama göre izin verildiğini ya da verilmediğini görmek mümkündür.

(1) “Amcama ya da dayıma döndüm; evim yıkıldı, dedim. Bu gece sizde **kalabilir miyim?**” (K.s.95)

(2) “Müzeyyen Hanım oturma odasına döndüğü zaman, Turgut’u aynı yerde, ayakta buldu. Turgut, yavaş bir sesle sordu: “Odasına **gidebilir miyim?**”” (T.s.90-91)

(3) “Kadın, kırılarak kalktı: “Arkadaşım da **gelebilir mi?**” Gelebilir. Bütün dünya gelsin. Ben tek başıma...” (T.s.261)

(4) “Sevdim sizleri,” dedi Turgut. “Benim adım Turgut Özben, oyununuza **katılabilir miyim?**” (T.s.40)

(5) “Kız (artık sinirlendiği için 'sevdiğim insan' demiyor) bu kez, "Buyurun, açık **konusabilirsiniz,**" dedi.” (K.s.132)

(6) “Ya da meclise ilk girdiğin sıralarda, başkandan birkaç gün için izin istemeye gittiğin zaman, "Cemil Bey siz galiba yenisiniz," diyen başkanın karşısında senin gibi utanmadıktan sonra insanın böyle küçük ayrıntıları öğrenmesinin ne anlamı var? "İstedığınız zaman izin **yapabilirsiniz** Cemil Bey, bana gelmenize lüzum yok," sözünü duyunca kim senin gibi ferahlayabilir?” (K.s.172)

(7) “Rüyalarımda, birtakım insanlara, bunu **yapamazsınız,** diye bağıryorum. Ne dediğimi anlamıyormuş gibi yüzüme bakıyorlar. Hayır yalnız rüyada değil, gerçek dedikleri hayatta da böyle olmuştur her zaman. Müdürün karşısında, bu yazıyı **yazamazsınız,** diye çırpınmışımdır.” (T.s.631)

Bu kategoride değerlendirilecek bir diğer anlam ‘normlara uygunluk’tur. Yeterlilik ifade eden bazı cümleler, herhangi bir eylemin, toplum tarafından belirlenen genel davranış kurallarına uygunluğu veya uygunsuzluğu ifade etmektedirler. Aşağıdaki örnekler buna örnek olarak alınabilir.

(1) Onun uygunsuz durumunu tespit eden görevli, mantolu adamı uyardı: "Bu kılıkta **bulunamazsın** burada." "Mantosunu çıkarсын!" diye bağırdı ön sıradan biri, vücudu kumlarla sıvanmış gibi kıllı bir karaltı. "Belki de içinde bir şey yoktur," dedi

*mahzun görünümlü bir genç, yanındakine. "Ben buna benzer bir şey okumuştum bir yerde." "Burayı hemen terk edin," diye belirtti görevli. "Halkın huzurunu ihlal etmeye hakkınız yok." Uzun bıyıklı genç onu savundu: "Elbiseyle **oturabilir**. Buna bir engel yok." (K.s.25)*

(2) *"Fakat efendim, arabayı tutan bey beni itti; elinin kirlenmesini istemiyormuş gibi yüzünü buruşturarak itti. Yürüyüp gittiler efendim şişman iriyarı biri, "Ulan..." diye ağzını açtı ve... burada **yazamayacağım** küfürler savurdu bana." (K.s.119)*

(3) *"Odanın dışında gürültüler artıyordu. "Meşru bir cemiyetin toplantısına müdahale **edemezsiniz**," diyen Azmi Efendi'nin yakasından tutarak kapıya doğru sürükledi Tuğrul, diğer üyelerin müdahalesi sırasında koridorda bulunanlar da odaya girince bir itişme oldu; iki taraftan da bazı vatandaşlar tartaklandılar." (K.s.166)*

(4) *"Odanın kapısında, üstünde pijamaları, ayağında terlikleri öylece kalmıştı. Bir yandan da utanıyordu. Neden böyle ihtiyatsızlık etmişti? Herkese rezil oluyordu. Bağırılmaktan ve sinirden midesinin sıkıştığını hissetti. Turgut'a yaklaşan memur, genel müdürün toplantıya girdiğini söyledi ve bu kılıkta yanına **girilemeyeceğini** tekrar hatırlattı." (T.s.412)*

(5) *"Perdeleri kapadı: bu Turgut'un göreviydi. Işık yanarken pencereye ancak erkek **yanaşabilir** yatak odasında. Buradaki âdetlere bir türlü alışamadım Olric." (T.s.562)*

Yine aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, kişi, kuruluş ve kurumlar tarafından belirlenmiş yasaklar da olumsuz yeterlilikle ifade edilebilir.

(1) *"Köpek de bu arada görülmemiş olmalı ki, onu yere bıraktığım zaman şoför, "Hayvan **binemez** bu arabaya," dedi." (K.s.118)*

(2) *"Makineden kâğıdı koparıncasına alırsınız, hademeyi bile göğüsleyip odaya dalarsınız. İnsan kutsal yerlere bile bazen ne kadar hırsıyla girer. Boş koltuk bakar size: toplantıya gitmiştir, yani yandaki odaya gitmiştir. Olmaz, **rahatsız edilemez. Girilemez**. Canım nasıl olur? Her dakika meşgul değil ya. Olmaz derler koro halinde hademeler, memurlar, şefler, sekreterler, müdür yardımcıları: **giremeyiz, yapamayız**." (T.s.304)*

(3) “Herkes kitap **satamamalı**. Cahil kitapçıların, iyi okuyucuları rahatsız etmelerine izin verilmemeli artık.” (T.s.576)

3.1.3.2 Rica

Rica cümlelerindeki örnekler, eylemin gerçekleşmesi her durumda mümkünken dinleyiciye kibarca sorulması ya da bir talebin iletilmesi anlamı temel alınarak seçilmiştir. Birinci örnekte konuşucu, dinleyicinin bir içki daha ısmarlamasını rica ederken, ikinci örnekte konuşucu görüşme talebini kibarca ifade etmektedir. Üçüncü örnekte ise, oyunun her durumda gerçekleşeceği ama konuşucunun dinleyiciden oyunun niteliği ile ilgili bir ricada bulunduğu görülmektedir.

(1) “Metin kadına: “Danstan yorulduunuz mu?” diye sordu. Kadın Turgut’a: “Turgay, bir içki daha **içebilir miyim?**” diye sordu. Adam ol: ısmarlamadan sor.” (T.s.262)

(2) ““Affedersiniz, Süleyman Kargı’yla **görüşebilir miyim?**” Genç ve yorgun memur anlamaz gözlerle suratına baktı. Dokuzunda kocamış.” (T.s.103)

(3) “Erkete demek istiyorsun, beyim. Erketelik de yaptım.” “Bize, usulüne uygun bir kumar **oynatabilir misin Safter?**” Başıyla odadakileri işaret etti: “Bu kadroyla bir şeyler yapılabilir bana kalırsa. Sen bu oyunun adabını, erkânını bilirsin herhalde.”” (T.s.276)

3.1.3.3 Teklif

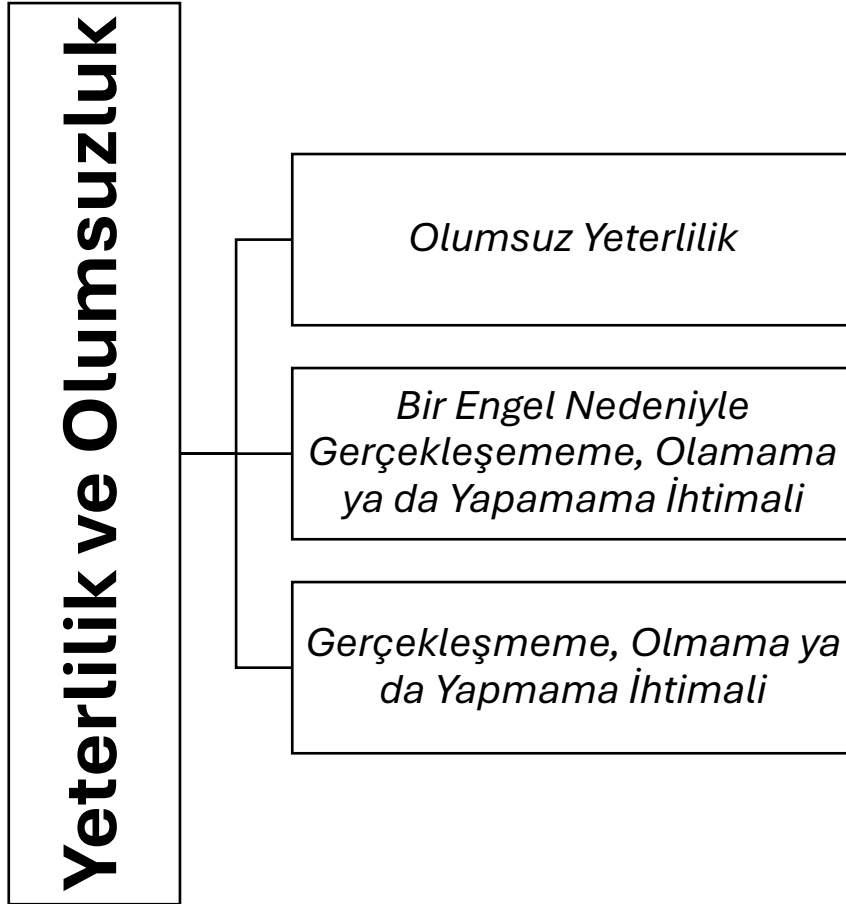
Çalışmada, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi yeterlilik kipinin olumlu soru formuyla bir araya gelmesiyle teklif anlamını karşılayabileceği görülmüştür. Bağlama göre değerlendirildiğinde ilk örnekte bir yardım teklifi, ikinci örnekte ise buluşma teklifi yapıldığı anlaşılmaktadır.

(1) “Yumuşak mavi gözlerini üzerimize dikerek sert fakat mert bir insanın bütün heybetini ifade eden ve Davut peygamberinkini andıran bir sesle sordu size **ne yardımda bulunabilirim**” (T.s.488)

(2) “Şaşırmış olacak; bir an sustu: ‘Yani, aramamı mı bekliyordun?’ dedi. ‘Bunu hiç düşünmemiştim.’ Güldüm: ‘Çok düşüncesizsin,’ dedim. ‘Diyecektim ki... şey, Günseli... **hemen buluşabilir miyiz?**’ Onu daha fazla üzmemek istedim.” (T.s.445)

3.2 YETERLİLİK VE OLUMSUZLUK

Çalışmamız bağlam temelli bir yaklaşım benimsemekle birlikte olumsuz yeterlilik söz konusu olduğunda morfolojik incelemeyi dışarıda bırakmak mümkün değildir. Türkiye Türkçesinde olumsuz yeterlilik üç ayrı formda ifade edilebilir. Bunların ilki çalışmanın birinci kısmında ele alındığı gibi *-A-* ekiyle gösterilen ve olumlu yeterlilikle benzer şekilde, bağlama göre pek çok ifadeyi karşılayabilen olumsuz yeterliliklerdir. Bunun yanında 'bir engel nedeniyle gerçekleşememe, olamama ya da yapamama ihtimali'ni ifade eden *-AmAyAbil-* ve 'gerçekleşmeme, olmama ve yapmama ihtimali'ni ifade eden *-mAyAbil-* yapıları da bulunmaktadır. (bkz. Şekil 3)



Şekil 3

Olumsuz Yeterlilik

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Gelmek fiili bu eklerle ve geniş zaman üçüncü tekil şahıs kipiyle incelendiğinde aşağıdaki kombinasyonlar ortaya çıkar.

- (1) ‘Gel-e-me-z’
- (2) ‘Gel-e-me-y-ebil-ir’
- (3) ‘Gel-me-y-ebil-ir’

Birinci örnekte, fiil üzerine gelen olumsuz yeterlilik *-A-* ve sonrasında olumsuzluk eki *-mA-* görülmektedir. Bu kombinasyon, ilk kısımda açıklandığı ve aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, bağlama göre pek çok anlam ifade edebilir.

- a) ‘Belki yarın **gelemez.**’ (İhtimal)
- b) ‘Yarın **gelemez.** İzin vermiyorum.’ (İzin)
- c) ‘Okula bu kıyafetle **gelemez.**’ (Normlara uygunluk)

İkinci ve üçüncü örneklerde ise, olumsuzluk ekinden *-mA-* sonra görülen yeterlilik *-Abil-* fiillere ihtimal anlamı katmaktadır. Bu ihtimal anlamı iki alt başlıkta incelenecektir.

3.2.1 Bir Engel Nedeniyle Gerçekleşememe, Olamama ya da Yapamama İhtimali

Yukarıdaki ‘gel-e-me-y-ebil-ir’ örneğinde görüldüğü gibi fiilin üzerine gelen olumsuz yeterlilik *-A-*, onun üstüne gelen olumsuzluk eki *-mA-* ve olumlu yeterliliğin *-Abil-* birleşerek oluşturduğu *-AmAyAbil-* kombinasyonu bir olayın, eylemin ya da durumun gerçekleşmeme ihtimaline neden olabilecek bir engel olduğunu gösterir. Bu yapıda *-Abil-* ihtimal anlamını vermektedir. Konuşucu ‘Yarın gelemedeyebilirim’ ifadesinde, dinleyicinin, konuşucunun gelmesine engel olabilecek bir neden çıkma ihtimalinin var olduğu çıkarımını yapmasını hedefler.

Günlük hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen, incelenen kaynaklarda bu kombinasyonun oldukça nadir kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen iki eserdeki tek örnek aşağıda yer almaktadır. Örnekte “Çözemeyebilirdi.” cümlesi, kişinin kendi kararına bağlı olmayan bir engel çıkabileceğini ve bu nedenle çözme eylemini gerçekleştirememeye ihtimali bulunduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Metinde

anlatılan olaylar zincirinde, kişinin bilgisi yeterli olmadığı için, yeterli kaynağa ulaşamayacağı için ya da başka bir engel nedeniyle mektubun şifresini çözememe ihtimali bulunmaktadır.

1) “*"Mektubu çözdük," dedi, gülerek. "Tahmin ettiğim gibi, gizli mezheplerden biri." Gizli mi? Dünyada gizli ne kaldı ki? Ha-ha. Onlar kendilerini gizli sayıyorlar. "Ne diyor bu mektup peki?" "Sayın..." "Dur, kalem kâğıt alayım." (Durumu beğenmiyordum. Çözemeyebilirdi. Bir de üniversitedekilerin yetersizliğinden söz ederler.)"* (K.s.47)

3.2.2 Gerçekleşmeme, Olmama ya da Yapmama İhtimali

Yukarıdaki ‘gel-me-y-ebil-ir’ örneğinde görüldüğü gibi fiilin üzerine gelen olumsuzluk eki *-mA-* ve olumlu yeterliliğin *-Abil-* birleşerek oluşturduğu *-mAyAbil-* kombinasyonu bir olayın, eylemin ya da durumun gerçekleşmeme ihtimalini ifade eder. Özellikle birinci ve ikinci şahıslarda bu ihtimalin öznenin tercihiyle gerçekleştiği yorumu yapılabilir. Bu yapıda *-Abil-* yine ihtimal anlamını vermektedir. ‘Yarın gelmeyebilirim.’ ifadesi, dinleyicinin, konuşucunun henüz karar vermediği ve kendi tercihine göre gelmeme ihtimali bulunduğu çıkarımını yapmasını hedefler.

İncelenen eserlerde aşağıdaki örnekler tespit edilmiştir. İlk örnekte dinleyiciye bilgi veren konuşucu, dinleyicinin kendi isteğine bağlı olarak beklememe kararı alma ihtimali bulunduğunu ifade etmektedir. İkinci örnekte de konuşucunun, kalabalığın kendisine karşı birleşmeme ihtimali bulunduğunu, fakat birleşmeyi tercih ettiklerini anlatmayı hedeflediği görülmektedir.

(1) “*Burada yemek ve uyuma saatleri belirli değildir. Kimsenin kimseyi dinleme zorunluluğu da yoktur. Birini dinlerken bile sonuna kadar **beklemeyebilirsin**: sözün yarısında dışarı çıkarsın canın isterse.*” (T.s.667-668)

(2) “*Kalabalık da daha önce anlaşmış gibi bana karşı hemen **birleşmeyebilirdi** sanıyorum.*” (K.s.119)

Aşağıdaki örnekte ise konuşucunun farklı bir çıkarım hedefi olduğu tespit edilmiştir. Konuşucu, henüz tüm hikayeleri yazmış olmasa da hepsinin aklında olduğunu ve bir

gün yazma ihtimali bulunduğunu ifade etmektedir ve dinleyicinin olumlu bir ihtimal çıkarımı yapmasını hedeflemektedir.

(3) “*Hikâyelerimin hepsi kafamda. Hepsini çok iyi hatırlıyorum. Henüz hepsini yazmış **olmayabilirim.***” (K.s.195)

Son örnekte ise konuşucu tamamen olumsuz ihtimal vurgusu yapmakta ve seçimi kazanmama ihtimalini ifade etmektedir. Bağlam değerlendirildiğinde bu örnekte bir tercih bulunmadığı görülmektedir.

(4) “*Seçmek de hürriyettir, insan istediğini seçer; fakat o seçtiği kimse, seçimi **kazanmayabilir,** çünkü demokrasi vardır.*” (K.s.82)

3.3 YETERLİLİĞİN KİP DIŞI İFADESİ

Çalışmamızda yeterlilik ile ifadesi mümkün olduğu halde farklı yapılarla anlatılan bazı örnekler de tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerin bu ifadelerin tamamı olmadığı, başka örneklerle genişletilebileceği açıktır. Yeterliliğin yukarıda anlatılan bazı kategorilerine denk gelen bu ifadelerin, edebi anlamda güçlü bir anlatım ortaya çıkardığı ve dinleyicilerin bu ifadelerden daha kuvvetli çıkarımlar yapmalarının hedeflendiği dikkat çekmektedir. Oğuz Atay'ın “Tutunamayanlar” adlı eserinden alınan aşağıdaki örnekler parantez içinde yeterlilik ile tekrar yazılarak örneklendirilmiştir.

Bu ifadelerden ilki ‘mümkün’ olarak tespit edilmiştir. İmkân kategorisinde değerlendirilmiştir.

(1) “Davranışlarındaki, önceden tahmini **mümkün olmayan tutarsızlıklar**, bilinmeyene olan saygıyı korur.” (T.s.302)

(Davranışlarındaki, önceden tahmin **edilemeyecek tutarsızlıklar**, bilinmeyene olan saygıyı korur.)

(2) “Yeni insanlar tanıyacağız: Selim’in tanıdığı insanları. Selim’i tanıyacağımız yeni baştan. Her gün yeni baştan yaşamak **mümkün olacak mı** dersin?” (T.s.350)

(Her gün yeni baştan **yaşayabilecek miyiz/ yaşayabilir miyiz** dersin?)

(3) “Bu görev, benden daha esaslı birine verilseydi. Benim gibi zayıf ve korkak birinin bu işin üstesinden gelmesi **mümkün mü? Mümkündür** efendimiz.” (T.s.417)

(Benim gibi zayıf ve korkak biri bu işin üstesinden **gelebilir mi? Gelebilir** efendimiz.)

Yine ‘imkân’ içeren aşağıdaki örnekler de yeterlilik ile ifade edilebilir.

(1) “Fakat, gene de “Şarkı” yerine -adı Türkçe olmasa da- “Marş” gibi, milli karakterimize uygun bir ad seçebilirdi. Böylece, mısraların arasına, “İzmir Marşı” ya da “Yaslı gittim şen geldim” gibi marşlar koymak **imkânı olurdu**. Bu ikinci marş, genel başlık olabilirdi.” (T.s.158)

(Böylece, mısraların arasına, “İzmir Marşı” ya da “Yaslı gittim şen geldim” gibi marşlar **koyulabilirdi**.)

(2) “Hayatlarıyla yanlış olanların ölümleriyle doğru olmalarına **imkân var mıdır?** Hayattan çıkarı olmamak hem Tanrının hem de insanların gözünde affedilmez bir suçtur; gelişip yayılmaması için gerekli her türlü tedbir alınacaktır.” (T.s.202)

(Hayatlarıyla yanlış olanlar ölümleriyle doğru **olabilirler mi?**)

(3) “Bununla birlikte, sonunda, Selim’in romantik bir genç olmadığına ve aşkın ıstıraplarını anlamasının **imkânsızlığına** karar verildi ve böylece Selim, romantik olmaktan vazgeçti.” (T.s.432)

(Bununla birlikte, sonunda, Selim’in romantik bir genç olmadığına ve aşkın ıstıraplarını **anlayamayacağına** karar verildi ve böylece Selim, romantik olmaktan vazgeçti.)

Üçüncü olarak, ‘belli olmaz’ ve geniş zaman ile yapılan bir söz kalıbı tespit edilmiştir ve ihtimal kategorisinde değerlendirilmiştir.

(1) “Bütün teknik kitaplarını taşıdı evden. Başını kaldırmadan çalışıyor. Herkes onunla alay ediyor ama **belli olmaz:** benden sonra baş mühendis **olur**. Müdürün gözüne girmeye çalışıyor.” (T.s.652)

(Herkes onunla alay ediyor ama benden sonra baş mühendis **olabilir**.)

(2) “Güldüm: ‘Hırsız gelirse, bundan mı korkacak Selman?’ ‘Yok, bey,’ dedi. ‘Dağ başı bu. **Belli olmaz:** insan **aç kalır**. Yemek için saklıyorum bu köpeği.’” (T.s.300)

(Dağ başı bu. İnsan **aç kalabilir**.)

(3) “Neden korkuyorsun benden canım sevgilim? Korkulacak halim kaldı mı benim? **Hiç belli olmaz**. Son nefesimde bile, öyle bir kıyamet **koparıyorum** ki bana acıdıkları için pişman **ederim** herkesi. Böyle olmadığımı göstermek için, Günseli ’ye gülümsüyorum.” (T.s.624)

(Son nefesimde bile, öyle bir kıyamet **koparabilirim** ki bana acıdıkları için pişman **edebilirim** herkesi.)

Geniş zaman ile kurulan aşağıdaki örnekler de yeterlilik ile ifadesi mümkün olan ve imkân kategorisinde değerlendirilebilecek cümlelerdir. Üçüncü bölümde incelenecek

olan, ‘Tutunamayanlar’ adlı eserin İngilizce çevirisinde aşağıdaki cümlelerin *can* modal fiiliyle kurulduğu da görülmektedir.

(1) “*Seni milletvekili seçtiler oybirliğiyle. Onları temsil etme yetkisini aldın artık. Düşün, önüne ne fırsat çıkıyor: istediğin kadar oynayabilirsin artık. Çekinmeden istediğini söyleyebilirsin. Her şey, nasıl isterseniz öyle olur. Zaman kavramını silersiniz: istediğiniz çağdaki insanlarla birlikte yaşarsınız. Kimse kapıdan çevirmez sizleri. Bütün olumsuzlukları kaldırırsınız ortadan. Bütün maceraların sonunu istediğiniz gibi bitirirsiniz. Kimse engel olmaz size. İsterseniz dünya nimetlerini tadarsınız sonuna kadar, isterseniz manastıra çekilirsiniz hep birlikte, kadınlı erkekli. İsterseniz ikisini de birlikte yaşarsınız. Bir yandan en güzel şarapları yaparsınız dağlarda keşişler gibi; bir yandan şehirlere götürüp içersiniz, o şarapları en karanlık meyhanelerde, Dostoyevski’yle birlikte.*” (T.s.320-321)

(Seni milletvekili seçtiler oybirliğiyle. Onları temsil etme yetkisini aldın artık. Düşün, önüne ne fırsat çıkıyor: istediğin kadar oynayabilirsin artık. Çekinmeden istediğini söyleyebilirsin. Her şey, istediğin gibi olabilir. Zaman kavramını silebilirsiniz: istediğiniz çağdaki insanlarla birlikte yaşayabilirsiniz. Kimse kapıdan çeviremez sizleri. Bütün olumsuzlukları kaldırabilirsiniz ortadan. Bütün maceraların sonunu istediğiniz gibi bitirebilirsiniz. Kimse engel olamaz size. İsterseniz dünya nimetlerini tadabilirsiniz sonuna kadar, isterseniz manastıra çekilebilirsiniz hep birlikte, kadınlı erkekli. İsterseniz ikisini de birlikte yaşayabilirsiniz. Bir yandan en güzel şarapları yapabilirsiniz dağlarda keşişler gibi; bir yandan şehirlere götürüp içebilirsiniz, o şarapları en karanlık meyhanelerde, Dostoyevski’yle birlikte.)

‘Belki’ ile ifade edilen aşağıdaki örnekler ihtimal kategorisinde değerlendirilmiştir.

(1) “*On yıl önce olsaydı, belki biraz daha düşünürdüm; belirsiz tehlikelerden korkmazdım. On yıl önce olsaydı, Oblomov’u okuduktan sonra beden hareketlerine başlamam gibi, gene bu sarsıcı olayla kımıldardım yerimden belki.*” (T.s.30)

(On yıl önce olsaydı, biraz daha düşünebilirdim; belirsiz tehlikelerden korkmazdım. On yıl önce olsaydı, Oblomov’u okuduktan sonra beden hareketlerine başlamam gibi, gene bu sarsıcı olayla kımıldayabilirdim yerimden.)

(2) “Kendi ölümüne üzölmekle birlikte, Selim 'i gördüğüne sevinmişti. “**Belki** o da ölmemiştir,” diye düşündü.” (T.s.34)

(“O da ölmemiş olabilir,” diye düşündü.)

(3) “**Belki** günün birinde kendini, gene sizin gibi önemsiz sayan biri, çağınızı merak eder, bütün belgeleri karıştırır.” (T.s.581)

(Günün birinde kendini, gene sizin gibi önemsiz sayan biri, çağınızı **merak edebilir**, bütün belgeleri **karıştırabilir**.)

Ayrıca, ‘belki’ ile kurulan olumsuz cümleler de yeterlilik ve olumsuzluk bölümünde ele alınan, olumsuz ihtimal -*mAyAbil*- yapısıyla ifade edilebilmektedir.

(1) “Hartug’ un ilk oğlu Farsus, babasıyla aynı soyadını taşıyor. **Belki** de Dasdana, Hartug’ un öz oğlu değil.” (T.s.169)

(Dasdana, Hartug’ un öz oğlu **olmayabilir**.)

(2) “Canım sıkılıyor Nermin. Daha küçük sıkıntılarda sana açılıysaydım, bu güçlüğü çekmezdim **belki**.” (T.s.85)

(Canım sıkılıyor Nermin. Daha küçük sıkıntılarda sana açılıysaydım, bu güçlüğü **çekmeyebilirdim**.)

4. OĞUZ ATAY'IN 'TUTUNAMAYANLAR' ADLI ESERİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİNDEKİ MODAL YARDIMCI FİİLLERİN YETERLİLİK KATEGORİSİ BAĞLAMINDA MUKAYESELİ İNCELEMESİ

Bu bölümde önce İngilizcede modal yardımcı fiillerden kısaca bahsedilecek, ardından Türkçede yeterlilik kategorisi ile ifade ettiğimiz ve çalışmamızda listelenen anlamların İngilizcedeki karşılıkları incelenecektir. İncelemede ele alınan örnekler Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' adlı eserinin, Sevin Seydi tarafından *The Disconnected* ismiyle yapılan çevirisinden alınmıştır. Bu bölümde dikkate alınması gereken bir nokta da kitabın İngilizceye çevrilmiş tek bir versiyonunun bulunmasıdır. Bu nedenle alternatif çeviriler incelenmemiştir ve çevirinin Türkçe versiyona uyumluluğu değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

4.1 İNGİLİZCEDE MODAL YARDIMCI FİİLLER

Dinleyicinin aynı yapı ile oluşturulmuş cümleleri bağlamdan çıkarımlar yaparak yorumlaması gerekliliği, Türkçede tonlama, vurgu ve bağlamın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Dinleyicinin bağlamı tanıması da dilin ait olduğu kültüre ve o dilin kendine has düşünme ve anlatım yollarına hâkim olmasıyla mümkündür. Dil öğreniminde yaşanan en büyük sorunlardan birinin kültürel bağlamları fark edebilmek olması da bu önemin kanıtı görünümündedir.

Türkçede *-Abil-* formuyla ifade ettiğimiz anlamlar, İngilizcede *can, could, may, might* gibi farklı *modal* yapılar ile karşılanmaktadır. Genellikle yeterlilik, izin ya da olasılık anlamlarını karşılamak için *can* kullanılır.

- 1) *He can swim.* ('Yüzebilir.' Yeterlilik-Yetenek)
- 2) *Can I go?* ('Gidebilir miyim?' İzin)
- 3) *It can get very hot here.* ('Burası çok sıcak olabilir.' Olasılık)

Bunun yanında olasılık *may* ya da daha düşük bir olasılık derecesini anlatmak için *might* ile de ifade edilebilir. Bu ufak farklılıklar bağlamı anlamlandırmak için önemlidir.

-*It might rain tomorrow.* ('Yarın yağmur yağabilir.' Düşük olasılık)

İfadenin formal ya da informal olması da farklı kullanımları gerektirir. Daha informal konuşmalarda *can* ve *could* kullanılabilirken, *may* ve *might* formal bağlamlarda kullanılır ya da daha nazik bir talebi gösterir.

-*May I speak with you?* ('Seninle konuşabilir miyim?' Formal talep.)

Aşağıda yer alan ilk cümlede, John'un şimdi orada olup olmadığına dair bir olasılık değerlendirmesi yapılırken, ikinci cümlede John'un gelmesine izin verme anlamı bulunmaktadır. Her iki cümlede de potansiyel bir belirsizlik bulunmasına rağmen genellikle anlamı bağlamla çözmek mümkündür veya ifade resmi değilse izin için *may* yerine *can* kullanmak daha olasıdır (Palmer, F. R., 2014; 5).

1) *John may be there now.* ('John şu an orada olabilir.' Olasılık.)

2) *John may come in now.* ('John şimdi içeri girebilir.' İzin.)

Şartlı cümlelerde belirli koşullara bağlı olasılıkları ifade etmek için *could* ya da *might* kullanılır.

-*If it stops raining, we might go out.* ('Yağmur durursa, dışarıya çıkabiliriz.' Şartlı olasılık.)

can't, *couldn't*, *may not* ve *might not* ile yapılan olumsuz örneklerde de farklı anlamlar görürüz (Palmer, F. R., 2014; 40).

-*John can't be in his office.* ('John ofisinde olamaz.' Olanak yok.)

-*John may not be in his Office.* ('John ofisinde olmayabilir.' Olmama olasılığı.)

Bu yardımcı fiillerin soru formları izin istemek ya da teklif yapmak olarak da yorumlanabilir (Palmer, F. R., 2014; 78).

1) *May I leave my telephone number?* ('Telefon numaramı bırakabilir miyim?' İzin)

2) *Can I get you a drink?* ('Size bir içki ısmarlayabilir miyim?' Teklif)

3) *Can I ring you back?* ('Sizi geri arayabilir miyim?' İzin)

Bu örneklerde daha çok nezaket gereği olarak izin istenmektedir. İzin reddedilmesi, olasılık dahilinde olmamakla birlikte amaç, eylem başlangıcından önce izin isteyerek kibarlık göstermektir.

Soru formuyla hitap edilen kişinin harekete geçmesini talep etmek de mümkündür.

-May/can I have the salt please? ('Tuzu alabilir miyim lütfen?' Rica)

4.2 TÜRKÇE-İNGİLİZCE KARŞILAŞTIRMALI BAKIŞ

Oğuz Atay'ın, 1960'lı yıllarda, Türk aydınının çağdaşlaşma ve gelenekselcilik arasında sıkışması ve her iki tarafa da ait olamamasını anlattığı 'Tutunamayanlar' adlı eseri, Türk aydınının içinde bulunduğu çıkmazı göstermeyi hedeflediğinden, İngilizce çevirisinde *The Disconnected* adı kullanılmıştır.

*"I hope I too, when I die, am forgotten as was my father. I should have the right to that if nothing else. At least they can say something like, he did not live as he wanted but he died as he wanted and he was forgotten as he wanted- some such cold words. They can say, he had no place among **the Disconnected**. Who is he to have the right to be called **a Disconnected**?" (D.s.553)*

*"Ben de inşallah öldüğüm gün, babam gibi unutulurum. Buna hakkım olmalı hiç olmazsa. Hiç olmazsa, istediği gibi yaşayamadı ama istediği gibi öldü, istediği gibi unutuldu kabilinden soğuk bir söz ederler arkamdan. **Tutunamayanların** arasında bile yeri yoktu, derler. O kim, **Tutunamamak** kim derler." (T.s.671-672)*

'Muktedir olmak' kategorisinde değerlendirilen yeterlilik örneklerinin İngilizce çevirilerine bakıldığında *can/ cannot/ could/ could not/ be able to/ be unable to* kullanımları dikkat çekmektedir. Muktedir olmak kategorisinde değerlendirdiğimiz alt anlamların, yani bağlama göre 'gerekli olana sahip olmak, yapacak bir şeyi olmamak/elinden gelmemek, kararsızlık, fiziksel, zihinsel, duygusal yeterlilik, yetenek, yetki ya da yetkinlik' anlamlarının İngilizce çeviride yukarıda bahsi geçen yapılar ile karşılandığı tespit edilmiştir.

1) “I look out of the window: dark and formless, It makes me shiver **not to be able to read** the shapes in the dark. I draw back from the window. I pull the curtains close to shut out the darkness. It is half past nine. I must put on my clothes and go out. **I cannot possibly spend** the whole night in this room.” (D.s.500)

“Pencereden bakıyorum: karanlık ve belirsizlik. Karanlıkta şekilleri birbirinden **ayıramamak** içimi ürpertiyor. Pencere den geri çekiliyorum. Karanlığı görmemek için perdeleri sıkı sıkı kapatıyorum. Saat dokuz buçuk. Hemen giyinip çıkmalıyım. Bütün geceyi bu odada **geçiremeyeceğim.**” (T.s.604)

2) “I **could not know** how far these words were in touch with reality Turgut and he too did not want to believe that they were true he seemed to be speaking as if it was the first time” (D.s.410-411)

“Bu sözlerin gerçekle ilişkisini **bilemedim** Turgut kendi de inanmak istemiyordu söylediklerine sanki istediği gibi konuşma fırsatını ilk defa bulduğu için konuşuyordu” (T.s.496)

3) “Was Turgut thinking this then or did he believe he did when, much later, he remembered the moment? **He could not say**, because Olric did not yet exist, and because the situation was not yet as clear, or in a way, as indistinct as it was today.” (D.s.27)

“Turgut, bütün bunları o sırada mı düşündü, yoksa sonradan, o anı hatırladığı zaman, öyle düşündüğünü mü sandı? **Bilemedi:** çünkü o zaman henüz Olric yoktu. Henüz durum bugünkü gibi açık ve seçik, bir bakıma da belirsiz değildi.” (T.s.36)

4) “The Greek officer, overwhelmed by the strength of the Turk, **was unable to move.** He raised his arms.” (D.s.21-22)

“Askerin başındaki Yunan zabiti, Türkün, bu gücünü göstermesi karşısında, yerinden bile **kımıldayamamıştı;** kollarını havaya kaldırdı.” (T.s.30)

5) “He learned to ride a bicycle: but **he was unable to go uphill.**” (D.s.582)

“Bisiklete binmesini öğrendi: yalnız, yokuş yukarı **çıkamıyordu.**” (T.s.706)

6) “don't get too excited gentlemen he said looking at us with a pitiful expression **I can only remember** having known him the rest is gone” (D.s.405-406)

“Beyler heyecanlanmayın dedi yüzümüze acıklı bir ifadeyle bakarak yalnız onu tanıdığımı **hatırlayabildim** gerisi silinmiş” (T.s.490)

7) “As for dancing, that is yet another problem. Selim **cannot learn** the rules; **he can just let his feet follow** the music; careful, don't let him step on your foot, he would be to upset.” (D.s.372)

“Dans etmeye gelince, başlı başına bir mesele. Selim usulüne göre **öğrenemez**, ancak müziğe **ayağını uydurabilir**; dikkat edin ayağınıza basmasın, üzülür.” (T.s.450)

8) “SELIM: I am warning you for the second time. TURGUT: I am the chairman; only **I can give** warnings.” (D.s.57)

“Selim: “Size ikinci ihtarı veriyorum.” Turgut: “Başkan benim. İhtarı ancak ben **verebilirim.**”” (T.s.71)

9) “Would you not like to buy some paper too, master? Paper? What paper? Paper, master, for writing. **I cannot write**, Olric. I don't have a great and tortured soul. I am a Turkish citizen of the twelfth degree, limited by our customary ways. I am a poor Turgut... the most insignificant of Turguts.” (D.s.481)

“Biraz da kâğıt almak istemez misiniz efendimiz? Kâğıt mı? Ne kâğıdı? Kâğıt, efendimiz yazmak için. Ne yazmak için? Benim büyük ve mustarip bir ruhum yok ki Olric. Ben on ikinci dereceden resmî bir Türk vatandaşıyım. Törelere bağlıyım. **Yazamam** ben. Ben fakir bir Turgut'um. Turgutların en önemsizi.” (T.s.581)

10) “Childhood was such a pathetic state. One had to try for years **to be able to draw** a straight line. Everything lies in the line, he thought. He smiled. One **might never be able to draw** a straight line. Sevgi was moving her finger along the lines, telling him what she had meant to draw: that circle was the man's head; and the circles below were the buttons of the suit. So many buttons on this suit: exactly nine. Sevgi **could only count** up to nine.” (D.s.455-456)

“Bu çocukluk da ne zavallıca bir durumdu. Düz bir çizgi **çizebilmek için** yıllarca uğraşmak gerekiyordu. Bütün iş çizgide, diye düşündü. Gülümsedi. Belki de bütün

hayatınca düz bir çizgi **çizemeyecekti**. Sevgi, parmağını çizgiler üzerinde dolaştırarak neler yapmak istediğini anlatıyordu: bu yuvarlak, adamın kafasıydı; altındaki daireler de elbisesinin düğmeleri. Ne kadar çok düğmesi vardı bu elbisenin: tam dokuz tane. Sevgi dokuz kadar **sayabiliyordu**.” (T.s.550)

11) “I am going to Ankara next week. They are beginning to realise at the firm that only I **am able to deal** with some of the business. (D.s.39)

“Önümüzdeki hafta Ankara’ya gideceğim. Artık, bazı işleri yalnız benim **yapabileceğimi** anlamaya başlıyorlar şirkette.” (T.s.49)

12) “Selim showed me a way or two but I still don’t know **what I can do what precautions can be taken**” (D.s.391)

“Gerçi Selim bazı yollar gösterdi bana bu arada gene de **ne yapabileceğimi** bu insanlar için **ne gibi tedbirler alınabileceğini bilemiyorum**” (T.s.473)

Aşağıdaki örnekte Türkçe ve İngilizce ifadeler arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. İngilizce çeviride *can* yardımcı fiiliyle meydana geldiği görülen ifadeler, Türkçe aslında geniş zaman kipinin yüklendiği yeterlilik fonksiyonuyla ifade edilmiştir. Bu örnek muktedir olmak kategorisinde yetki alt başlığında değerlendirilmiştir.

“Unanimously, they voted you as their leader; therefore, you now have the power to represent them. Think, what an opportunity this is: **you can play** it as you like; **you can speak** without fear; **you can all decide** together how things are to be; **you can abolish** the concept of time, that is, **you can live** with the people of any period; no one would turn you away from the door; **you can wipe out** all things negative; **you can choose**, **you can rewrite** the ends of all adventures, and no one would stop you; if you like, **you can enjoy** all the pleasures this world has to offer; or if you would rather, **you can**, men and women together, **retire** to a monastery; or again, **you can live** both lives at the same time: on the one hand, **you can be** hermits, up in the mountains, making the most wonderful wines, and on the other hand, **you can take** the wines down to the city, and drink in unlit bars, together with Dostoevsky.” (D.s.266)

“Seni milletvekili seçtiler oybirliğiyle. Onları temsil etme yetkisini aldın artık. Düşün, önüne ne fırsat çıkıyor: istediğin kadar **oynayabilirsin** artık. Çekinmeden istediğini **söyleyebilirsin**. Her şey, nasıl isterseniz öyle **olur**. Zaman kavramını **silersiniz**:

istediğiniz çağdaki insanlarla birlikte **yaşarsınız**. Kimse kapıdan **çevirmez** sizleri. Bütün olumsuzlukları **kaldırırsınız** ortadan. Bütün maceraların sonunu istediğiniz gibi **bitirirsiniz**. Kimse engel **olmaz** size. İsterseniz dünya nimetlerini **tadarsınız** sonuna kadar; isterseniz manastıra **çekilirsiniz** hep birlikte, kadınlı erkekli. İsterseniz ikisini de birlikte **yaşarsınız**. Bir yandan en güzel şarapları **yaparsınız** dağlarda keşişler gibi; bir yandan şehirlere götürüp **içersiniz**, o şarapları en karanlık meyhanelerde, Dostoyevski'yle birlikte.” (T.s.320-321)

İhtimal kategorisinde değerlendirilen yeterlilik örneklerinin İngilizce çevirilerinde, *can/ cannot/ could/ could not/ may ve might* yapılarının kullanıldığı görülmektedir. Bu kategoride değerlendirilen alt anlamlar, ihtimal var ve ihtimal yok, soru formuyla ihtimal sorgulama, yine soru formuyla başka ihtimal yok çıkarımı ve negatif soru cümleleriyle ihtimalin var olduğu çıkarımı olarak tespit edilmiştir.

1) “You **could have lived** in some other way, Selim. You **could have made** yourself a world, an order, away from those who did not want you.” (D.s.23)

“Başka türlü bir yaşantın **olabilirdi** Selim. Seni istemeyenlerin dışında bir düzen **kurabilirdin**.” (T.s.31-32)

2) “If such values have found themselves a place with me I must get rid of them; I must not be proud of them. These values **may even be harmful** to me in the realisation of my aims: is not even stealing permissible if necessary for one's ideal?” (D.s.79)

“Benim de değerlerimin arasına bu çeşit nitelikler karışmışsa atmalıyım onları; onlarla övünmemeliyim. Bu nitelikler, amacımı gerçekleştirirken bana **zararlı bile olabilir**. Gerekirse bir ülkü uğruna hırsızlık da yapmaz mı insan?” (T.s.98)

3) “Selim's friend... a woman... I would never have expected that. And I must look through his textbooks too. **He might have hidden** it in one of them. **Hidden what?** I have no idea. An equation of many unknowns. **Why should he have hidden it?** There's another unknown.” (D.s.285)

“Selim'in arkadaşı... bir kadın... bunu hiç beklemezdim. Okul kitaplarını da karıştırmalı. Arasına **saklamış olabilir**. **Ne saklamış olabilir?** Hiçbir fikrim yok. Çok bilinmeyenli tek denklem. **Neden saklamış olabilir?** Bir bilinmeyen daha.” (T.s.343)

4) “Friendship was so short-lived when fed by the imagination only. **How could a ghost help** in coping with daily problems? **How far could a poor phantom take one?** **How could it meet** all one’s needs? **How could a spirit compete** with live human beings whom you can touch, whom you meet every day? It would take a great effort of the imagination to live with a spirit, as much as it would to live on one’s own.” (D.s.282)

“Yalnız hayallerle beslenen bir arkadaşlık ne kadar kısa sürüyordu. Günlük meselelerin çözülmesinde **bir hayalin ne faydası olabilirdi? Zavallı bir ruh, insanı nereye götürebilirdi? İnsanın ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilirdi? Her gün karşınıza çıkan canlı, elle tutulur varlıklarla bir ruh nasıl başa çıkabilirdi? Bir ruhla yaşamak, tek başına yaşamak gibi, hayal gücü isteyen davranıştı.**” (T.s.339)

5) “Those who study Bilig-Tenüz will realise that as we were reshaping our civilisation with all its new developments, institutions and ideas we were by no means bewildered and confused, but were supported by a science of amazing precision, the roots of which go back two thousand years. **Otherwise how could we still be standing on our feet?**” (D.s.139)

“Bilig-Tenüz’ü inceleyenler göreceklerdir ki, biz, yeni uygarlığımızın asıllarını teşkil eden bütün kurumları, akımları ve düşünceleri yeni bir biçime sokarken bir keşmekeş ve bilmezlik içinde değildik; kökü ta iki bin yıl öncesine dayanan ve her noktası akıllara durgunluk verecek bir biçimde hesaplanmış olan bir bilimselliği sürdürüyorduk. **Yoksa ayakta kalabilir miydik?**” (T.s.147)

6) “Nermin lifted her head and gave him a look which was meant to let him know that she was hiding her pleasure. **“How could it have been otherwise?” she asked.** “We knew you could do anything; we did not need them to appreciate you.”” (D.s.39)

“Nermin, hafifçe başını kaldırıp, sevindiğini gizlediğini belirtmek isteyen bir bakışla: **“Başka türlü olabilir miydi?” dedi.** “Bunu biliyorduk. Anlamalarına ihtiyacımız yoktu.”” (T.s.49)

7) “Wait! That’s not so easy; **how can you know** where it is? All the dossiers look alike; let us check the number and see if it corresponds to the one in your document; anyway, for quite a few, more important cases, we have more than one dossier; now you did not know that, did you? Indeed, that sheet of paper which I have seen with my

own eyes being inserted into one dossier **may well emerge** from another. Are you here every moment of the day? Have you any idea how our system of classification works? Are you following our every movement?” (D.s.297)

“Dur bakalım: öyle kolay değil. **Nereden biliyorsun?** Bütün dosyalar birbirine benzer. Dosya numarası tutuyor mu? Bazı önemli işler için birden fazla dosya açılır. Bunu biliyor musunuz? Senin, bu dosyanın içine konurken gözünle gör düğün kâğıt başka dosyadan **çık**ar. Sen dairenin esrarına **akıl erdirebilir misin?** Sen her an dairede misin? Her hare ketimizi izliyor musun?” (T.s.306)

8) “I ask myself, don't I, like other people, have the right to live a happy and carefree life? **Can I not, like other people, let myself be carried away** with the flow of daily joys and exciting activities?” (D.s.344)

“Benim de herkes gibi kaygısız, sevinç dolu bir yaşantıya hakkım yok mu? diye soruyorum. Ben de herkes gibi günlük sevinçlerin, heyecanların akışına kapılıp **gidemez miyim?**” (T.s.414-415)

9) “There is something missing among your papers, they should have said to Selim, and sent him back for lack of a signature. **Couldn't they have said**, we are sorry but **we cannot accept** you; you have forgotten some points...” (D.s.92)

“Kâğıtlarınızda bir noksanlık var, bir imza eksik diye geri çevrilmeliydi Selim. Özür dileriz, **kabul edemeyiz**; bazı noktaları unutmuşsunuz **denemez miydi?** ...” (T.s.111)

10) “Then he looked out and down into the street: people were hurrying here and there, like ants, bumping against each other as they went; hundreds, thousands of people... how unimportant, how undistinctive most of them are. **Couldn't just one of them be Selim?**” (D.s.272)

“Sonra aşağıya baktı: caddede insanlar, karıncalar gibi, telaşla birbirlerine çarparak oraya buraya gidiyorlardı. Yüzlerce insan, binlerce insan... çoğu ne kadar önemsiz ne kadar silik. **İçlerinden biri Selim olamaz mıydı?**” (T.s.328)

‘İmkân’ kategorisinde değerlendirilen, ‘mümkün’ ve ‘mümkün değil’ çıkarımının hedeflendiği yeterlilik örneklerinin İngilizce çevirilerinde, ağırlıklı olarak *could/ could not* yapılarının kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında bazı örneklerde *can*

kullanımı da bulunmaktadır. Aşağıdaki üçüncü örnekte ise, bu yapılar yerine *it is not possible* kalıbı kullanılmıştır.

1) “Yes, **he could have hidden it**. His spiritual anguish... don't be silly. He had once told me he hid forbidden books among his engineering projects. He said, there's dynamite in my projects file. Projects? Of course: **one can hide** lots of pages within the folds of a project.” (D.s.285)

“Evet, **saklayabilir**. İçine düştüğü ruhsal bunalım... saçmalama. Proje dosyalarının içine yasak kitapları sakladığını söylemişti bana. Proje dosyamda dinamit var, derdi. Proje dosyaları mı? Öyle ya: katlanmış bir projenin içine, belli etme den sayfalarca yazı **saklanabilir**.” (T.s.343)

2) “Zeliha had a sister who also played the piano; **I could introduce** her to him.” (D.s.416)

“Zeliha'nın bir kız kardeşi vardı. O da piyano çalıyordu. İsterse onu Selim'le **tanıştırabilirdim**.” (T.s.425)

3) “**It is not possible for me to tell you** at the moment what kind of help he expects; **I don't know it myself yet**.” (D.s.70)

“Şu anda sana, ne gibi bir yardım beklediğini **söyleyemem** Selim'in. **Bunu_daha ben de bilemiyorum**.” (T.s.86)

Aynı kategorinin, fikir sorma ve tavsiye verme alt anlamlarındaki örneklerde yine *could* yapısı dikkat çekmektedir. Fakat tavsiye alt anlamındaki üçüncü örnekte bu yapının tercih edilmediği ve İngilizce çevirinin emir formunda ifade edildiği görülmektedir. Bağlam değerlendirildiğinde, bu çeviri nezaket ifadesi içererek *Could you please drink a little more slowly? It might be better to sip more slowly., Would you mind taking your time with your drink? ya da Perhaps you could enjoy your drink a bit more slowly?* şekillerinde yapılabilirdi.

1) “So, the radio works. Then, when he wants to turn it off, he kicks again: it is off.” They laughed. We laughed. “**Do you think I could do that?**” “I don't think so. You see, you have to know which point of which floor board to kick. No one else in the house can do it,” (D.s.293)

“Radyo çalışıyor. Sonra, kapamak istediği zaman, bir daha vuruyor ayağını yere: sönüyor.” Güldüler. Güldük. “**Ben yapabilir miyim dersiniz?**” “Sanmam. Döşeme tahtalarının neresine vurulacağını bilmelisiniz. Ondan başka kimse yapamıyor bunu evde.” (T.s.353)

2) “The gentleman of the house is sitting facing me: he is wearing his bourgeois casuals. What if I said to him: Rasim Bey! Leave behind your petit bourgeois life; let us be tramps together- I have nothing but this to propose to anyone. My son, **you could propose marriage** to Günseli. Ah yes, I had forgotten about that.” (D.s.517)

“Evin beyi karşımda oturuyordu: burjuva terliklerini giymiş bir durumda. Ona desem ki: Rasim Bey! küçük burjuva yaşantınızdan çıkın; birlikte sürünelim. İnsanlara bundan başka yapabileceğim, bir teklif yok. Günseli 'ye **evlenme teklif edebilirsiniz** oğlum. Ha, evet; unutmuştum.” (T.s.625)

3) “He put his hand on the woman’s knee and talked quietly into her ear: “**Don’t drink quite so fast.**” It doesn’t matter what they think of Metin but they must not have false ideas about me.” (D.s.214)

“Kadının bacağına tuttu. Kulağına eğildi: “**Biraz daha yavaş içebilirsin.**” Metin’i yanlış tanısalar da olur ama beni yanlış anlamamalılar.” (T.s.261)

Bir eylemin herhangi bir nedenle gerçekleştirilmek istenmemesi veya reddedilmesi anlamını taşıyan, bununla birlikte ‘mümkün değil’ olarak yorumlanabildiği için imkân kategorisinde değerlendirilen örneklerin İngilizce çevirilerinde ağırlıklı olarak *can/cannot* yapısının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Üçüncü örnekte, çevirinin dilin doğal yapısına uygunluğu açısından soru formu ve nezaket ifadesi nedeniyle *could* tercih edildiği, dördüncü örnekte ise *shall not* ifadesinin resmi ve vurgulu bir tonla kararlılık ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1) “**I can’t sit here** waiting for this man to look in my direction. He stood and went up to the waiter.” (D.s.451)

“Oturup bu adamın başını bu yana çevirmesini **bekleyemem**. Kalktı, garsonun yanına gitti.” (T.s.543)

2) “I don’t have the energy to bother with you. **I cannot take so much trouble** over a diary which no one will read anyway.” (D.s.511)

“Sizlerle uğraşacak halim yok. Kimsenin okumayacağı bir günlük için bu zahmete **giremem.**” (T.s.618)

3) “He pulled himself together and replied, “**How could I be so unfair** to your marvellous food?” and dragged his practised feet unerringly to the table.” (D.s.37)

“Kendini topladı: “Güzel yemeklerine **bu haksızlığı yapamam,**” dedi ve alışkın ayaklarını, şaşırmadan masaya sürükledi.” (T.s.47-48)

4) “I shan’t read, Kutbay! **I shall not learn** this litter of knowledge heaped upon us by the rotten traditions of this community. I will only contribute to the establishment of a new order; and you can’t put me off with that kind of talk.” (D.s.163-164)

“Ben okumam, Kutbay! Bu çürümüş toplumda, geleneklerin üstümüze yığıldığı bilgi süprüntülerini **öğrenemem** ben. Ben, yeni bir düzenin kurulması için katkıda bulunurum ancak. Bu tür sözlerle de yıldırılmazsın beni.” (T.s.197)

Aynı kategoride değerlendirilen hayret ifadesinin, İngilizce’ye *cannot/ could not* yapılarıyla çevrildiği görülmektedir.

1) ““Metin, I want to tell you something. It is bad news. Selim... died, he killed himself.” He could not continue. No answer: “Metin, can you hear me, Metin?” A feeble voice: “Yes, Turgut.” A tearful voice: “**I cannot believe this,** Turgut. How could it happen?”” (D.s.336)

““Metin bir şey söyleyeceğim. Kötü bir haber. Selim... öldü, intihar etti.” Devam edemedi. Cevap yok. “Metin, sesimi duyuyor musun Metin?” Zayıf bir ses: “Evet Turgut.” Ağlamaklı bir ses: “**İnanamıyorum** Turgut, nasıl olur?”” (T.s.405)

2) “The professor **could not believe his eyes.** He investigated the matter and found out the truth.” (D.s.171)

“Profesör **gözlerine inanamıyordu.** Hemen durumu inceledi ve gerçeği öğrendi.” (T.s.179)

3) “It is said that Selim weighed five kilos and eight hundred grams exactly when he was born. **I cannot believe** that the weight of a child born in a small town with the help of a midwife can be recorded down to the last gram.” (D.s.134)

“Söylentilere göre, Selim; doğduğu zaman beş kilo sekiz yüz 160 gram geliyormuş. Bir taşra kasabasında, ebe eliyle doğan bir çocuğun ağırlığının gramına kadar tespit edilmiş olduğuna **inanamıyorum.**” (T.s.160-161)

Bir şeyin mümkün olmadığını, dinleyicide inanmama ve hayret duyguları yaratarak ifade etmek için kullanılan ‘olamaz’ fiilinin, çeviride *impossible* ve *can't be* yapılarıyla gösterildiği dikkat çekmektedir. İngilizcedeki bu iki kullanım günlük dilde birbirinin yerine geçebilmekle birlikte, semantik olarak *impossible* daha kesin, güçlü ve objektif bir mümkün olmama durumunu gösterir. *Can't be* ise biraz daha duruma bağlı, daha yumuşak ve öznel. *Can't be* ifadesinde mümkün olmama durumu koşullar değiştiğinde değişebilir görünmektedir.

1) “The piece of stone is crooked but they have at least thought of an inscription. I do hope the lettering is good. He approached the stone and tried to read: higgledy-piggledy characters. He could hardly make it out: TURgut ozBeN 1933-1962. **“Impossible!”** He jumped backwards; he suddenly felt faint; something slipping away from his body, from his chest, down to his stomach and then to his legs. No, the coffin must be Selim's! I was going to meet Nermin.” (D.s.25)

“Taşın üstünde kabartma bir yazıt vardı. “Hiç olmazsa yazıt koymayı düşünmüşler bu çarpık taşın üstü ne. Düzgün bir yazı olsa.” Taşa yaklaştı, okumaya çalıştı. Kargacık burgacık harfleri zorlukla söktü: “TURgUT Öz BEn 1933-1962.” Geriye sıçradı: “Hayır! **Olamaz!**” İçinin boşaldığını hissetti birdenbire: göğsünden midesine, oradan da bacaklarına doğru bir kayıp gitme. “Hayır! Selim olmalı! Ben, Nermin’le buluşacaktım.”” (T.s.34)

2) “And I would explain to him: The people who are being educated do not really value these exciting ideas; they consider them to be mere lessons, and boring; the professor, tired of repeating the same words year after year, is not as inspiring as one would have him be; and the students have no proper culture, they don't read as much as Selim does, they don't get much out of the lectures, the breathtaking theories are no

more for them than lines which have to be learnt by heart; in the canteen, all day long, they never mention these subjects, they hate them, most of them have decided to bum their books when university is over; the meaning of all this education is anxiety about the future, the aim is a salary. He did not believe me. “**Impossible**. That place is the university. A sacred place. The professors there are not fools like our teachers at the lyc e. Everything there is different.” (D.s.301)

“Ona a ıklardım: b t n bu bilgilerle yetişen insanlar, bu heyecanlı d Ő nceleri sadece sıkıcı bir ders olarak değerlendirir; profesör de, sanıldığı gibi, coşkunlukla anlatmaz bunları, yıllardır aynı sözleri tekrarlamaktan usanmıştır; öğrenciler de kültürlü değildir, Selim kadar kitap okumazlar, derslerden bir Şey anlamazlar, nefes kesen nazariyeler onlar için ezberlenmesi gereken satırlardan ibarettir, bütün gün kantinde bu konuları hiç konuşmazlar, nefret ederler onlardan,  niversite biter bitmez kitapları yakmaya kararlıdır bir çoğu, bütün bunlar bir asl  maaş meselesi, bir gelecek endişesi için yapılır. Bana inanmadı. “**Olamaz**. Orası  niversite. Kutsal bir yer. Oradaki hocalar bizim lisedeki gibi miymıntı değildir. Orada her Şey başkadır.” (T.s.362)

3) “The man has an enormous power of imagination. Not really a man. It seems he was a young boy. He was still at college. **Can’t be**. There is such deep experience of life in this book.” (D.s.463)

“Adamın muazzam bir hayal g c  var. Adam filan değil.  ok gen  bir  ocukmuŐ. Daha liseye gidiyormuş. **Olamaz**.  ok derin bir hayat tecr besi var bu kitapta.” (T.s.559-560)

‘izin, rica ve teklif’ kategorisinde incelenen ‘izin’ alt anlamına ait örnekler değerlendirildiğinde, İngilizce  evirilerde izin alma ve verme ifadesinin *may* ile karşılandığı görülmektedir.

1) “When Müzeyyen Hamm returned to the sitting-room she found Turgut standing where she had left him. Turgut asked gently, “**May I go to his room?**” Selim’s mother, hiding her tears, turned away her face, which had something of Selim in it. Turgut stopped for a second, wanted to touch her shoulder but changed his mind. He walked to Selim’s room.” (D.s.73)

“Müzeyyen Hanım oturma odasına döndüğü zaman, Turgut’u aynı yerde, ayakta buldu. Turgut, yavaş bir sesle sordu: “**Odasına gidebilir miyim?**” Selim’in annesi, Selim’den bir şeyler taşıyan yüzünü yana çevirdi, gözyaşlarını göstermemek için. Turgut bir an durdu, onun omzuna dokunmak istedi; vazgeçti. Selim’in odasına yürüdü.” (T.s.90-91)

2) “The woman walked towards them with mincing steps. “**May my friend come as well?**” **She may.** Everyone may. I am strong enough...” (D.s.213)

“Kadın, kırılarak kalktı: “Arkadaşım da **gelebilir mi?**” **Gelebilir.** Bütün dünya gelsin. Ben tek başıma...” (T.s.261)

3) “I like you,” said Turgut. “My name is Turgut Ozben. **May I join your game?**” (D.s.31)

“Sevdim sizleri,” dedi Turgut. “Benim adım Turgut Özben, oyununuza **katılabilir miyim?**” (T.s.40)

4) “In my dreams, to certain people, I shout, **you cannot do that.** They stare at me as if with no comprehension. No, not only in dreams, this has been so in the life they call real life too. **You cannot write it like this,** I’ve wailed to the director.” (D.s.522)

“Rüyalarımnda, birtakım insanlara, **bunu yapamazsınız,** diye bağıryorum. Ne dediğimi anlamıyormuş gibi yüzüme bakıyorlar. Hayır yalnız rüyada değil, gerçek dedikleri hayatta da böyle olmuştur her zaman. Müdürün karşısında, **bu yazıyı yazamazsınız,** diye çırpınmışımdır.” (T.s.631)

‘İzin’ kategorisinin ‘normlara uygunluk’ anlamına ait örnekler incelendiğinde ilk örnekte *couldn’t possibly* ifadesi görülmektedir. Bu ifade genellikle bir eylemin kesin imkânsızlığını vurgulamakla birlikte, bu vurguya kibarlık veya alçakgönüllülük nüansı ekler. *Can’t* ifadesinden daha güçlüdür ve eylemin mantıken mümkün olmadığını veya gerçekleşmesinin beklenemeyeceğini vurgular. İkinci örnekte ise Türkçe aslında yeterlilik ile ifade edilen normlara uygunluk anlamı, İngilizce çeviride *simple present tense* ile ifade edilmiştir.

1) “There he was, standing at the door, wearing pajamas and slippers. He was, apart from being angry, also extremely embarrassed. Why had he not been more

*cautious? He was making a fool of himself. The tension and the screaming gave him stomach cramps. An official approached Turgut and told him that the meeting had started and that the general director was now in the room; he reminded Turgut **that he couldn't possibly see him dressed as he was.**" (D.s.342)*

*"Odanın kapısında, üstünde pijamaları, ayağında terlikleri öylece kalmıştı. Bir yandan da utanıyordu. Neden böyle ihtiyatsızlık etmişti? Herkese rezil oluyordu. Bağırmaktan ve sinirden midesinin sıkıştığını hissetti. Turgut'a yaklaşan memur, genel müdürün toplantıya girdiğini söyledi ve bu kılıkta yanına **girilemeyeceğini** tekrar hatırlattı." (T.s.412)*

2) *"He closed the curtains: this was Turgut's duty. When the lights are on in the bedroom **only the man goes near the window.** I never got used to the customs here, Olric." (D.s.465)*

*"Perdeleri kapadı: bu Turgut'un göreviydi. Işık yanarken **pencereye ancak erkek yanaşabilir** yatak odasında. Buradaki âdetlere bir türlü alışamadım Olric." (T.s.562)*

'Yasak' alt anlamının örneklerinde ise ağırlıklı olarak *cannot* ifadesine yer verildiği tespit edilmiştir. İkinci örnekte tercih edilen "*not everyone should be permitted*" ifadesi ile yasak anlamı kuvvetlendirilmek istenmiştir.

1) *"You grab the sheet of paper, hot from the typewriter, elbow the porter aside, and hurl yourself into the room: how little serene one may be, entering even the most sacred of places. An empty armchair stares at you: he has gone to a meeting; that is, he is next door. No, **he can't be disturbed. You can't go in.** Surely you don't mean he is busy every single second? 'Impossible', chant the chorus of porters, clerks, secretaries, officials, assistant directors, **we cannot go in; we cannot do it.**" (D.s.251)*

*"Makineden kâğıdı koparırcasına alırsınız, hademeyi bile göğüsleyip odaya dalarsınız. İnsan kutsal yerlere bile bazen ne kadar hırsıyla girer. Boş koltuk bakar size: toplantıya gitmiştir, yani yandaki odaya gitmiştir. Olmaz, **rahatsız edilemez. Girilemez.** Canım nasıl olur? Her dakika meşgul değil ya. Olmaz derler koro halinde hademeler, memurlar, şefler, sekreterler, müdür yardımcıları: **giremeyiz, yapamayız.**" (T.s.304)*

2) “**Not everyone should be permitted to sell books. Ignorant booksellers should not be allowed to make good readers feel uncomfortable.**” (D.s.477)

“Herkes kitap **satamamalı**. Cahil kitapçıların, iyi okuyucuları rahatsız etmelerine izin verilmemeli artık.” (T.s.576)

‘Rica’ kategorisinde değerlendirilen aşağıdaki örneklerde *can* ve *may* yapılarının kullanıldığını görülmektedir.

1) “The woman asked Turgut, “Turgay, **may I have another drink?**”” (D.s.215)

“Kadın Turgut’a: “Turgay, **bir içki daha içebilir miyim?**” diye sordu.” (T.s.262)

2) ““I beg your pardon, **can I talk to Süleyman Kargı please?**” A tired official stared at him with uncomprehending eyes, a young man who must have been already old at nine.” (D.s.84)

““Affedersiniz, Süleyman Kargı’yla **görüşebilir miyim?**” Genç ve yorgun memur anlamaz gözlerle suratına baktı. Dokuzunda kocamış.” (T.s.103)

Son olarak ele alınan ‘teklif’ kategorisindeki çevirilerde ise anlamın *can* ile ifade edildiği dikkat çekmektedir.

1) “He fixed us with his soft blue eyes and in a voice which expressed the majesty of a stern yet brave man resembling that of the prophet David he asked us **how can I help you**” (D.s.404)

“Yumuşak mavi gözlerini üzerimize dikerek sert fakat mert bir insanın bütün heybetini ifade eden ve Davut peygamberinkini andıran bir sesle sordu **size ne yardımda bulunabilirim**” (T.s.488)

2) “He must have been surprised; he was silent for a moment. ‘You mean you expected me to call? I had never thought of that.’ I laughed: ‘How imperceptive you are.’ ‘I was going to say... mmm, Günseli... **can we meet at once?**’ I did not want to disappoint him.” (D.s.368)

“Şaşırmış olacak; bir an sustu: ‘Yani, aramamı mı bekliyordun?’ dedi. ‘Bunu hiç düşünmemiştim.’ Güldüm: ‘Çok düşüncesizsin,’ dedim. ‘Diyecektim ki... şey, Günseli... **hemen buluşabilir miyiz?**’ Onu daha fazla üzmemek istedim.” (T.s.445)

SONUÇ

Araştırmada öncelikle literatür taraması yapılmış; buradan derlenen bilgiler ışığında semantik, pragmatik, kip ve kiplik kavramları tartışılmış; yeterlilik kategorisinin kiplik özellikleri üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmalar hakkında bilgi verilerek kuramsal çerçeve belirlenmiştir. Türkoloji literatüründe yaygın olarak yeterlilik ekleri şeklinde adlandırılan morfemler, bu kuramsal çerçevede içerisinde etimolojik ve morfolojik bakımlardan değerlendirilmiştir. Yeterlilik kategorisi daha sonra Oğuz Atay'ın 'Tutunamayanlar' ve 'Korkuyu Beklerken' adlı eserlerinden alınan örnekler üzerinden semantik bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş, burada oluşan farklı alt kategorilerin bağlama göre değişen anlamları ele alınmıştır. Ardından, incelenen metinlerde yeterlilik anlamları içerdiği halde farklı morfolojik (asentetik) yapılar arz eden örneklere yer verilmiştir. Atay'ın 'Tutunamayanlar'ı *The Disconnected* adıyla İngilizceye de çevrilmiştir. Buradan hareketle eserin orijinali ve çevirisinde bulunan yeterlilik ifadeleri mukayeseli olarak incelenmiş, çok geniş kapsamlı olmasa da diller arası karşılaştırmalı bir çalışma ortaya konmuştur.

Çalışmada *-Abil-* ekiyle gösterilen yeterlilik kategorisi, semantik olarak üç sınıf altında ele alınmıştır. Sınıflandırmada ilkin en yaygın kullanım alanına sahip bulunan 'muktedir olmak' kategorisi incelenmiştir. İkinci sırada 'imkân ve ihtimal', üçüncü sırada ise 'izin, rica ve teklif' kategorileri yer almıştır.

'Muktedir olmak' kategorisinde, bağlama göre 'gerekli olana sahip olmak, yapacak bir şeyi olmamak/elinden gelmemek, kararsızlık, fiziksel, zihinsel, duygusal yeterlilik, yetenek, yetki ve yetkinlik' anlamları örneklendirilmiştir.

Semantik kategorilerin ikincisi, 'imkân ve ihtimal' olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. İncelenen örneklerin bazılarının birbirlerine her iki alt başlıkta da değerlendirilebilecek düzeyde yakın anlamlar taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu kategoride bazı söz kalıplarının dinleyicide bir ihtimal sorgulamasına yönelik olduğu, dinleyicinin olumlu ya da olumsuz ihtimal sonucuna varmasının hedeflendiği görülmüştür. Ayrıca 'imkân' alt kategorisinde bağlama göre, 'fikir almak/görüş sormak, tavsiye vermek, bir şeyi istememek, kararlılıkla bir nedenle bir şeyi yapmayı reddetmek ve hayret göstermek' gibi alt anlamlar örneklerle gösterilmiştir.

Semantik kategorilerin üçüncüsü, ‘izin, rica ve teklif’ olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. ‘İzin’ alt kategorisinde bağlama göre, ‘normlara uygunluk ve yasak’ anlamları ele alınmıştır.

Çalışma bağlam temelli bir yaklaşım benimsemekle birlikte gerekli durumlarda morfolojik değerlendirmelere de girilmiştir. Bunlardan birisi olumsuz yeterlilik konusudur. Türkiye Türkçesinde üç ayrı morfolojik formda ifade edilebilen olumsuz yeterlilik bu çeşitliliğe bağlı olarak farklı anlamlara gelebilmektedir. Bunlardan ilki -*A-* (‘alamam’) ekiyle gösterilen ve olumlu yeterlilikle benzer şekilde, bağlama göre pek çok ifadeyi karşılayabilen olumsuz yeterliliklerdir. Bunun yanında ‘bir engel nedeniyle gerçekleşememe, olamama ya da yapamama ihtimali’ni ifade eden -*AmAyAbil-* (‘alamayabilirim’) ve ‘gerçekleşememe, olmama ve yapmama ihtimali’ni ifade eden -*mAyAbil-* (‘almayabilirim’) yapıları bulunmaktadır.

Yeterlilik kategorisi Türkçede çoğu zaman bu görev için kanonik olan bağlı morfeplerle ifade edilirken aynı amaç için bazen bağımsız morfeplerin kullanıldığı da görülmektedir. Bunun arka planında muhtemelen anlamda keskinlik sağlama, daha fazla ön plana çıkarma, vurgulama gibi niyetler bulunmaktadır. ‘Mümkün’ ve ‘imkân var/yok’ ifadelerinin yanında, fiilin geniş zaman eki almasıyla kurulan bazı cümlelerin, bağlama göre ‘imkân’ kategorisinde değerlendirilebileceği görülmüştür. Ayrıca ‘ihtimal’ kategorisinde değerlendirilen, ‘belli olmaz’ ve fiilin geniş zaman eki almış haliyle kurulan bir söz kalıbı çalışmaya dahil edilmiştir. Yine ihtimal kategorisi için ‘belki’ kullanımı dikkat çekmektedir. ‘Belki’ içeren olumsuz cümlelerin ‘yeterlilik ve olumsuzluk’ bölümünde ele alınan ve olumsuz ihtimal ifade eden -*mAyAbil-* yapısıyla karşılanabileceği de görülmüştür.

Yeterlilik ifadelerini diller arası karşılaştırmalı bir değerlendirmeye tabi tutmak ve farklı dillerde bağlama göre değişen anlam çeşitliliğini göstermek amacıyla bir bölüm oluşturulmuştur. Burada İngilizce ve Türkçedeki kullanımlar, eserin orijinali ve tercümesinden yola çıkarak mukayese edilmiştir. ‘Muktedir olmak’ kategorisinde değerlendirilen Türkçe yeterlilik örneklerinin İngilizce çeviride *can, cannot, could, could not, be able to, be unable to* kullanımlarıyla karşıımıza çıktığı görülmüştür.

Türkçe ‘ihtimal’ kategorisinde değerlendirilen yeterlilik örneklerinin İngilizce çeviride, *can*, *cannot*, *could*, *could not*, *may* ve *might* yapılarıyla karşılandığı görülmüştür.

‘İmkân’ kategorisinde değerlendirilen ‘mümkün’ ve ‘mümkün değil’ anlamlarının İngilizce karşılıklarında ağırlıklı olarak *could/ could not* yapılarının kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte bazı örneklerde *can* kullanımı da bulunmaktadır.

Semantik kategorilerin üçüncüsü olarak ele aldığımız ‘izin, rica ve teklif’ anlam alanında bulunan ‘izin’ örneklerinin İngilizce çevirilerinde *may* kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte ‘rica’ kategorisindeki örneklerin *can* ve *may* ile, ‘teklif’ kategorisindeki örneklerin ise yalnızca *can* ile karşılandığı görülmektedir.

Yeterlilik kategorisinde anlam çeşitliliği üzerine sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada uygulanan yöntem, geliştirilerek yeterlilik kategorisi üzerine ve genişletilerek diğer kip kategorileri üzerine yapılacak semantik-pragmatik incelemeler için bir örnek oluşturabilir. Bu konudaki çalışmaların artması, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında da faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1977). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim; I. cilt.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aksan, D. (1980). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim; II. cilt.* TDK Yayınları.

Aslan Demir, S. (2007). Türkiye Türkçesi istek kategorisine semantik-pragmatik bir yaklaşım. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, Ankara.*

Atay, O. (2017). *The Disconnected* (Çev. S. Seydi). Olric Press.

Atay, O. (2018). *Tutunamayanlar.* İletişim Yayınları.

Atay, O. (2023). *Korkuyu beklerken.* İletişim Yayınları.

Austin, J. L. (1975). *How to do things with words.* Harvard University Press.

Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri.* Baha Matbaası.

Baturay Meral, S. (2022). Kiplik yaklaşımları üzerine genel bir bakış. *Turkish Studies-Language & Literature, 17* (4).

Corcu, D. (2003). *A linguistic analysis of necessity as a part of the modal system in Turkish* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.

Deny, J. (1921). *Türk dil grameri (Osmanlı lehçesi)* (Çev. A. U. Elöve). Ahmet Benzer (Günümüz Türkçesine Uyarlama, 2012).

Depraetere, I. (2015). Modality. İçinde N. Riemer (Ed.), *The Routledge handbook of semantics* (s. 370-386). Routledge.

Dilaçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi. *TDAY Belleten, 83-145.*

Emre, İ. (2025). Oğuz Atay'ın hayatı. *Hece Dergisi, özel sayı* (49), 9-23.

Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic.* Brill.

- Ergin, M. (1998). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri için Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi* (s. 310-312). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Givón, T. (1995). *Functionalism and grammar*. John Benjamins Publishing Company.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. İçinde P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics: Vol. 3. Speech acts* (s. 41–58). Academic Press.
- Grice, H. P. (1978). Further notes on logic and conversation. İçinde P. Cole (Ed.), *Syntax and semantics: Vol. 9. Pragmatics* (s. 113–127). Academic Press.
- Güven, M. (2001). Türkçede -Abil eki ve kiplik belirteçleri üzerine. İçinde *XV. Dilbilim Kurultayı bildirileri*. Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Güven, M., & Özgül, L. (2022). Kemal Tahir’in *Esir Şehrin Mahpusu* romanında “fiil-(y)A+bil-” yapıları cümlelerin kiplik görünümü. *Karadeniz Araştırmaları*, 19 (74), 561-579.
- Habermas, J. (1979). What is universal pragmatics. *Communication and the Evolution of Society*. Heinemann Educational Books.
- Johanson, L. (2009). Modals in Turkic. İçinde B. Hansen & F. de Haan (Eds.), *Modals in the languages of Europe* (s. 487). Mouton de Gruyter.
- Johanson, L. (2022). East Old Turkic. İçinde L. Johanson & É. Á. Csató (Eds.), *The Turkic languages* (s. 138). Routledge.
- Kara, F. (2011). “Bil-” tasvir fiilinin işlevleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (1), Winter.
- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik incelemeleri ve Türkçe*. Dinozor Kitabevi.
- Kerslake, C. (2022). Ottoman Turkish. İçinde L. Johanson & É. Á. Csató (Eds.), *The Turkic languages* (s. 184). Routledge.
- Korta, K., & Perry, J. (2024). Pragmatics. İçinde E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/pragmatics/>

- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2014). *Modality and the English modals*. Routledge.
- Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues in the semantics-pragmatics interface*. Elsevier.
- Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford University Press.
- Rentzsch, J. (2015). *Modality in the Turkic languages: Form and meaning from a historical and comparative perspective*. Berlin: Schwarz. *Studien zur Sprache, Kultur und Geschichte der Türkvölker*, 18.
- Sazyek, H. (2025). *Tutunamayanlar modernist mi, postmodernist mi? Hece Dergisi, özel sayı (49)*, 115-132.
- Tekin, T. (1967). *A grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University.
- Timurtaş, F. (1976). *Küçük Eski Anadolu Türkçesi grameri. Türkiyat Mecmuası*, 18, 331-368.